

Dnevnik Dragoje Jarnević: feminizam ili frustracija?

Brusić, Maria Elena

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:862235>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci

Filozofski fakultet u Rijeci

Odsjek za filozofiju

Maria Elena Brusić

Matični broj:

Dnevnik Dragojle Jarnević:

FEMINIZAM ILI FRUSTRACIJA?

(DIPLOMSKI RAD)

Dipomski studij: Filozofija/Engleski jezik i književnost

Mentor: Dr.sc. Snježana Prijić Samaržija

Rijeka, rujan 2015.

SADRŽAJ:

1. UVOD
2. TKO JE DRAGOJLA JARNEVIĆ?
3. ŽENA
 - 3.1. ŽENA I PISANJE
 - 3.2. ŽENA I SEKSUALNOST
 - 3.3. ŽENA I DRUŠTVO
 - 3.4. ŽENA I RELIGIJA
 - 3.5. ŽENA I ZNANJE
4. FEMINIZAM ILI FRUSTRACIJA?
5. ZAKLJUČAK
6. POPIS LITERATURE
7. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI

1. UVOD:

Dragojla Jarnević jedna je od velikih figura iz sjene hrvatskog feminizma, ali i hrvatske književnosti. Čitavši njezin dnevnik, postajala mi je sve zanimljivija njena borba i život. Negdje unutar svih suza, emocija i frustracije leži jedna snažna ličnost koja je 'probila led' za moderni feminizam.

Cilj ovoga rada je baciti svjetlo na tamu i mistiku koja okružuje Dragojlu Jarnević i njezin život i djelo te njenu ulogu u 'rađanju' hrvatskoga feminizma. Ovim radom htjela bih pokazati nešto više od osuđivalačkih kritika o frustriranoj usidjelici i ustrašenoj ženi. Želim pokazati njenu životnu borbu i prikazati ju kao roditeljicu hrvatskog feminizma kakvog ga poznajemo danas, što ona nepobitno i jest. No, ne želim donositi zaključke bez pokrića te ću kroz ovaj rad sagledati sve aspekte Dragojlina života analizirajući njeno kapitalno djelo, njen *Dnevnik*. Usporedit ću njezine riječi i misli s vremenom u kojem je živjela, pokušati pronaći dublja značenja njenih riječi te sav materijal skupljen kontekstualizirati kroz opaske i radove drugih filozofa, sociologa te feministkinja.

Na prvi pogled se može činiti kako ovo nije rad koji se tiče filozofije niti se bavi nekim ozbiljnijim filozofskim pitanjem, no kako budemo ulazili u svaki zaseban sloj osobe Dragojle Jarnević postat će sve jasnije kolika je ona kompleksna figura te koliki je uistinu njen značaj za rodne studije kao filozofsku disciplinu, ali i za feminističku misao u Hrvatskoj.

Pokušat ću, kroz filozofsku argumentaciju, promijeniti uvriježeni stav o Dragojli kao kraljici drame i isfrustriranoj ženturači kako bih prikazala stvarne razloge njene samo-inducirane izoliranosti i osamljenosti te razloge njenog života u odbijanju braka i tradicionalne uloge žene, domaćice i majke. Postavljam si za cilj ovu dugo zanemarenu učiteljicu iz Karlovca prikazati kao jednu od roditeljica feminizma u Hrvatskoj.

2. TKO JE DRAGOJLA JARNEVIĆ?

Zaista je teško sažeti osobu poput Dragojle Jarnević. Premalo je za nju reći da je bila svestrana ličnost. Većina akademika i proučavatelja njene ličnosti i djela za nju čvrsto tvrde kako je roditeljica hrvatskog feminizma, dok drugi dio u potpunosti opovrgava tu tezu argumentacijom kako cijela njena pojava proizlazi iz duboke frustracije neostvarenja kao žene.

Čitajući njeno kapitalno djelo *Dnevnik*, na trenutke, morala sam odvagati jedno i drugo. Dragojla je, s jedne strane, čvrsta braniteljica prava žena, bori se za obrazovanje žena pokušajem otvaranja djevojačke škole u Karlovcu te nakon tog neuspjeha, poučavanjem djevojaka u svome domu; svjesno odabire položaj samostalne i neudane žene koja živi od rada svojih ruku, žene koja uviđa patrijarhalnu i materijalnu potlačenost žena svoga doba, bavi se pisanjem koje je u to vrijeme isključivo muška domena. S druge strane, Dragojla je i u velikoj mjeri ograničenih vidokruga, sa obzirom na naša saznanja i praksu prava žena danas. Primjerice, bježi od muškaraca koji ju komplimentiraju ili pokažu ikakvu romantičnu nakanu spram nje, smatrajući to grijehom i zlodjelom: „*Čitavu ovu nedilju sam se mnogo mučila i mome sercu uzde namitala; sve ove dane nisam Iliom govorila i bježala ga; gdje god on mene čuti ili čuje skoči udalj bliže i hoće da govori, nu ja odvratim samo što moram, i bježim, on ostane za menom gledeći i pravi velike oči; imenovati će me budalom i mislit će si da sam smiešane glave; nu i jesam!*“ (Lukšić, Irena; *Dnevnik* – Dragojla Jarnević; str.99).

Dragojla je zaista mogla birati između mnogo muškaraca u svoje vrijeme jer je bila vrlo lijepa i privlačna žena, k tomu još obrazovana, spisateljica te pjesnikinja. Zapisi nam kažu kako je zaista imala mnogo udvarača od kojih je jedan ostao neprežaljen do kraja njenog života, Ivan Trnski. Svi udvarači su odbijeni sa njene strane tim nekim nejasnim osjećajem

srama i grješnosti. Naime, Dragojla je bila vrlo pobožna i bogobojazna žena no, također, i vrlo ponosita na sebe i svoja postignuća u životu. Ovdje polako postaje jasno od kakvog potpuno oprečnog materijala je stvorena Dragojla Jarnević. S jedne strane imamo vrlo dogmatični dio Dragojle koji se boji Božje kazne ako zgriješi, ma da su njena mjerila grijeha vrlo isključiva, dok s druge strane imamo jednu svjetovnu Dragojlu koja je vrlo samosvjesna i ponosna te samoj sebi ne dopušta ništa manje no što ona smatra da zaslužuje i treba kao žena svog kova.

Zaista možemo u oba smisla gledati Dragojlu Jarnević kao ženu svog kova; ona jest samu sebe 'skovala' unatoč neprekidnim borbama sa samom sobom i unutar sebe te sa svijetom izvana, koji neumorno osuđuje i čeka na pogreške kojima će se podsmjehivati. U drugom (kolokvijalnom) smislu, Dragojla je žena koja je u nekoj mjeri uvažena u društvu, ona je nekog kova, ona zarađuje za samu sebe, njeni se radovi ponekad i objavljuju, a među njena poznanstva spadaju neki od najpoštovanijih muškaraca u zemlji. No unatoč ovoj čvrstoći i karakteru, ona se u svom dnevniku raspada u očaju pod tom strašnom mukom onoga što ona naziva bludnošću i grijehom. Nakon samo jednog čitanja *Dnevnika*, pa čak i nakon prvih desetak stranica, čitatelju postaje vrlo očita Dragojlina ljubavna te shodno tomu, seksualna frustracija: „*Nehotice bacam oko u prošasti moj život, i ono mi se muti. Da, suze siplju iz oka moga, i često kvase jastuk moga kreveta. Moj čitavi život je odreknuće i pečal duše a bolest tela....ali jednu slabu stranu moram otkriti, koju dosada mimo idoh i slabo napomenuh: to je čeznuće za dušom koja bi me razumela i ona neizreciva ćut koja me zavlada, kada ovako mužu u oko gledam, kojemu se dopadam; ili bolje: koi mi kaže da mu se dopadam, i svojim me laskanjem i očitovanjem pridobiti gleda. Ja ćutim...da, ćutim i moje serdce derkće...no ne u ljubavi, rekla bi da ćutim razbludno...slatka, ugodna, neopisiva je ćut koja mi se javlja, i ja š njome izdahnuti želila...Ovako pojavljanje tera me od muža, i ja svu moju gizdost i razum sabiram, da se ne izdam...moram se nadvladati, mojem se načelu ne izneveriti, moram ostati – Ja.*“ (Lukšić, Irena; *Dnevnik – Dragojla Jarnević*; str. 136).

Postavlja se pitanje, možemo li jednu tako svjetovnu ženu poput Dragojle Jarnević optužiti za svojevrсни ne-feminizam pa čak i anti-feminizam (jer ona kudi žene koje si previše dopuštaju, koje su previše slobodne, drugim riječima, slobodne poput muškaraca; smatra da je rad jednak za svakoga te da svatko, bez obzira na spol, treba imati svoja prava, no ona svejedno ne daje ženama pravo glasa niti pravo rada u politici) samo zato što u svom životu nije imala muža i djecu?

Dolazimo do oštrice mača, dileme koja je lajtmotiv cijeloga rada. Prva borba se događa na razini modernog naspram patrijarhalnog viđenja žene i njene uloge u društvu. Moderna misao jest ta da feminizam ne ide nužno ruku pod ruku s mržnjom prema muškarcima. Feministice danas žele otkloniti sve preostale prakse patrijarhata, no ne žele otkloniti i samog muškarca već, dapače, žele muškarce koji će sami odbaciti sve preostale prakse patrijarhata i prihvatiti je kao punopravnu osobu, jednaku sebi samima. Dragojla Jarnević je korijen feminizma na našim prostorima. Ona je vrlo kruta u stavovima i nepokolebljiva, a sam muškarac za nju je izvor svih nesreća. No, ona mu se i dalje vraća poput pčele medu, a nakon svakog se zalogaja duboko kaje i kudi. Danas je većini žena ova vrsta mazohističke situacije potpuno nejasna te štoviše, vrlo obespravljajuća. Dragojla je, u očima modernog feminizma, potpuno ograničena od strane muškog roda u iskazivanju jednog, danas, vrlo bitnog dijela sebe, a to je vlastita seksualnost. Dragojla Jarnević predstavlja sam stereotip feminizma - ženu koja mrzi muškarce.

Druga je borba na razini sadašnjeg i prošlog viđenja žene kao društvenog bića s pravom na obrazovanje, rad, društveni život, seksualnost. Dragojla smatra da je upravo seksualnost ono što muškarce tjera da se prema ženama ponašaju kao prema objektima, a žene tjera na to da postanu objekti kako ne bi ostale usidjelice, bez djece i kućišta. Dok današnje žene slave novopečenu slobodu seksualnosti, Dragojla vidi u tjelesnom zlo koje joj stoji na putu jednakosti. No, čak i danas ostaje predrasuda žene koja je slobodna u svojoj seksualnosti,

kao bludnice. Ako smo preslobodne nazivaju nas bludnicama, a ukoliko smo premalo slobodne, časnim sestrama. Razlika između društva danas i društva s kojim se Dragojla suočavala je, u suštini, vrlo mala, ako pitamo ljude za iskreno mišljenje.

Kako bismo na Dragojlinom primjeru saznali je li sloboda dar ili prokletstvo za prava žena, moramo saznati tko je uopće bila Dragojla, što ju je ispunjavalo, a što mamilo suze na oči. Moramo pokušati unutar njene priče, u njenim vlastitim riječima pronaći odgovor na pitanje je li njen život i stvaranje bilo prožeto prvim iskrama feminizma ili starom vatrom frustrirane usidjelice?

3. ŽENA

3.1. ŽENA I PISANJE

„Jedina ova moja zabava sa pisanjem, odvraća moje misli od kojekakovijeh stvari koje bi me inače vrlo uznemiravale. Neumorna poslenost svake struke lieči serdce moje, i za sve izgubljene nade života moga, su mi moja mala dielca jedina naknada. Malo je! Ali ipak je nešto, i to je moja utieha, da nisam baš moj život propustila. Čudne osude za mene!“ (Lukšić, Irena; *Dnevnik – Dragojla Jarnević*; str.174)

Dnevnik djeluje na identičnom principu kao i fotografija, ona otkriva dio stvarnosti, vremena i prostora koje fotograf bilježi fotoaparatom na isti način kao što to čini osoba koja svoje poimanje stvarnosti, vremena i prostora zapisuje u svoj dnevnik (Žigmunić, Nikolina; *Autorstvo i ženski identitet u dnevničkim zapisima – diplomski rad*; str.12). Fotografije Dragojle Jarnević su njen bijeg od stvarnosti. Štoviše, ona u svom dnevniku i svojim pisanjem stvara paralelni svijet samo za sebe (slično Virginiji Woolf i njenoj *Sobi*, na što ćemo se osvrnuti kasnije), svijet u kojem je njeno postojanje smisljeno, a njena patnja cvijeta i daje plod u obliku njena pisanja.

Pisanje dnevnika je jedan od prvih oblika ženskog pisanja uopće. Ženama u povijesti nije bilo lako pisati. Pisanje se smatralo kao nešto kulturno, uzvišeno od tjelesnog te samim time Muško. Žensko pisanje je ostajalo ograničeno na sferu privatnosti (dnevnički zapisi), na pisanje obiteljskih pisama ili na vođenje računovodstava manjih poduzeća. Dugo vremena su literaturu namijenjenu ženama te literaturu o ženama pisali muškarci (trend koji se nastavlja i danas) (Greene, Gayle; *Feminist Fiction*; str.84). *„Imate li pojma koliko se knjiga o ženama napiše svake godine? Imate li pojma koliko njih napišu muškarci? Jeste li svjesne da ste vi možda napromatranija životinja u svemiru?“* (Miller K., Nancy; *Feminist writing and the history of the novel*; str.312.)

Ova je pitanja postavila Virginia Woolf još davne 1928., no ne tako davno uzmemo li obzir Dragojlu Jarnević i njen rad. Postoji niz sličnosti kada govorimo o Dragojli i Virginiji. Njezin je dnevnik za Dragojlu utočište, njen jedini prijatelj koji nudi sigurnost, ljubav i razumijevanje. Kod Woolf nalazimo sličnu situaciju u njenom eseju *Vlastita soba*. Usamljene žene, izmučene osudom društva pronalaze utočište u jednom literarnom svijetu koji je sam po sebi 'muški', ali koji nije fikcija, već je autobiografske prirode. Stoga, možemo zaključiti kako kod ovih žena nema osjećaja srama zbog protraćenosti života jer nisu postale žene i majke te time ispunile svoju, Bogom danu, zadaću prema tom istom svemiru, društvu, obitelji, itd. Naprotiv, one su ponosite jer su nadišle muke vlastitog tijela zbog kojeg su osuđene od strane društva na objektifikaciju. Seksualnost i tjelesno se smatra 'alatom' kojim muškarci podčinjavaju žene kao što je i sama Dragojla više puta navela (Binhammer, Katherine; *Thinking gender with sexuality in 1790's feminist thought*; str.674). Postoji samo žalost, frustracija proizašla iz nemogućnosti pronalaska onoga što Dragojla naziva 'srodnom dušom', žalost za nekim s kime se može razgovarati na razini čovjek naprama čovjeka, a ne muškarac naspram žena.

Dragojla je u svom pisanju bila daleko ispred svoga vremena stoga odlomke njenoga *Dnevnika* možemo uistinu nazvati ženskim pismom ili feminističkom kritikom. Glavni razlog tomu jest što Dragojla u svojim bilješkama iznosi svoj, dakle Ženski pogled na svijet. S obzirom da, kada razgovaramo o Dragojli Jarnević, razgovaramo u kontekstu 19-tog stoljeća, moramo priznati da je to jedna apsolutna novina za književnost, a kamoli još za hrvatsku književnost.

Dragojla je imala uvjet da se njen dnevnik ne smije objaviti do poslije deset godina nakon njene smrti, što je s jedne strane dokaz podjarmljenosti koja, bez obzira na njenu

samosvjesnost, drži svoj žalac čvrsto u Dragojlinom srcu. No, s druge strane, upravo činjenica da dopušta javnosti protiv koje se tako dugo i silno borila, da ima uvid u njenu privatnost pa makar i deset godina nakon, je hvalevrijedno ponosita i feministička u svojoj srži. Uzmemo li u obzir da su dnevnicu za žene bili nešto apsolutno tajno, nešto što se radilo u potpunoj samoći i što se svim silama skrivalo od ostalih, Dragojla je i dalje ispred svog vremena. Dnevnik je bio jedno od rijetkih, ako ne i jedinih, mjesta gdje su žene mogle u potpunosti izraziti sebe. Upravo zbog toga, većina je žena pred kraj svojih života, sluteći porugu društva i bližnjih, spaljivala svoja ljubavna pisma kako ona ne bi naštetila njihovoj časti koju su cio život besprijeckorno kultivirale, te su uništavale svoje dnevničke. Oni su bili svjedoci emocije (grijeha za koji se najčešće optužuje žene), iznevjerenih nada, patnji iz prošlosti koje bi bilo bolje ne donositi ikada na svijetlo dana. Za žene tada je to bilo vrlo jednostavno, čemu se izlagati bešćutnoj radoznalosti ili nerazumijevanju neumjesnih pogleda? (Perrot, Michelle; *Moja povijest žena*; str. 78)

Čini se da je Dragojla pobijedila i taj finalni izazov. Ona ne skriva, dapače, ona svoj *Dnevnik* ostavlja u nasljeđe pedagogiji, da iz njega crpi što god crpiti može. Ona se svojim životom ponosi u cijelosti, a ne samo životom 'izvana', životom koji su vidjeli ostali. Ona objelodanjuje najskrivenije, tamne kutke svoje duše koji su izlazili na vidjelo u najkasniji čas kada je patnja već postala preteška. „*S težinom što mi dušu i srdce do zemlje pritišće, dobjegoh ovamo k tebi, milo moje mjestance. Toliko kratih (navrata) bijaše ti svjedok moje tuge i suza, pa i danas me evo opet tuj da se u tišini tvojoj izplačem, da ti se pritužim kako su ljudi zli i kako mi ionako tužnu mladost jošte truju.*“ (Lukšić, Irena; *Dnevnik – Dragojla Jarnević*; str. 170.)

Dragojla je imala na umu da će njezin dnevnik imati čitatelje. Svjesno je pisala o svojoj intimi i bez srama od budućih čitatelja, kojih je i u vremenu pisanja bila svjesna. Dnevnik je Dragojlin svjedok u povijesti. Ponavljajući usporedbu sa Virginijom, dnevnik je

za Dragojlu prostor vlastite sobe u kojemu stvara ženski subjekt koji se oblikuje u autorsku svijest, u ono što joj je u vanjskom svijetu nedopušteno od strane patrijarhalnog društva. Dragojla zna da je njoj pisanje svrha i smisao života, često to naglašava, te umjesto da prihvati poraz od društva koje ne samo da ju koči i ograničava već ju i grdi i ružno gleda zbog njenog truda da se samo-ostvari kao autor, što je muški posao. Ona ipak postiže svoju autorsku svijest i identitet pa makar u tajnosti. Ona je svoj identitet isjeckala na sasvim male komadiće osjećaja, misli i želja te ih sve skupa preselila u tekst svoga dnevnika. Dnevnik je, u svojoj suštini, namijenjen čuvanju trenutaka od zaborava, no za Dragojlu je on potpuno u drugoj funkciji. Dnevnik za nju otvara mogućnost zaborava. U svom pisanju ona zaboravlja na svoj javni identitet koji je svakodnevno suočen sa osudama i pogrdama na račun toga što je ona neobična žena koja trči za muškim snovima.

Samo nam korištenje forme dnevnika za pisanje a ne primjerice romana, novela i sl., također govori mnogo o karakteru osobe koja ga piše (Miller K, Nancy; *Feminist writing and the history of the novel*; str.312). Dragojla je četrdeset godina u svoj dnevnik bilježila događaje, misli, težnje, brige, frustracije koje je doživjela i proživjela, ona je unutar dnevnika stvorila drugu sebe, jednu tekstualnu sebe (Žigmunić, Nikolina; *Autorstvo i ženski identitet u dnevničkim zapisima novije hrvatske književnosti*; str.25.), a tu se miješaju realnost i ono što Dragojla uistinu želi. Dragojla u svoj dnevnik zapisuje svakodnevne događaje koji se zaista i jesu dogodili, ali ih nadopunjava svojim mislima i opaskama koje nisu izrečene u stvarnosti (zbog srama, pokude ili bilo kojeg drugog razloga), već su skrivene među stranicama dnevnika, vidljive samo njoj i budućem čitatelju. Dnevnik i sve unutar njega je za Dragojlu produkt njene interakcije sa svijetom i vlastitom potrebom da se taj svijet, vrijeme i ljudi nanovo prožive, ali pod njenim uvjetima i na njen način, što u stvarnom svijetu nije mogla ili htjela.

Dnevnik u Dragojlinom slučaju predstavlja odmak od zbilje koji pruža autoru koji je ujedno i subjekt zapisivanja, posljednju priliku za samoočuvanjem. Dragojla unutar svojih zapisa štiti samu sebe od nametnutog društvenog okvira. Uzmemo li obzir da Dragojlu u vanjskome svijetu nitko nije štutio od osuda društva, kojih je bilo mnogo i koje su bile okrutne, vrlo je razumljiv, sa psihološke strane, ovaj bijeg u svoje zapise pa čak i ta nijansa pretjerivanja pri zaštiti same sebe koja čak graniči sa samoobmanom. U nazovimo ga normalnom dnevniku, autor pokušava zapisati stvarno, neizmijenjeno, proživljeno svjedočanstvo koje se odnosi, najčešće, na jedan izdvojeni dan (Žigmunić, Nikolina; *Autorstvo i ženski identitet u dnevničkim zapisima novije hrvatske književnosti*; str.8). Kod Dragojle Jarnević je slučaj malo drugačiji i, rekli bi kritičari, tipično ženski. Ona svoju svakodnevicu blago uljepšava dodajući svoje opaske, tračeve o drugima, što bi ona rekla kad bi ona mogla reći, što bi bilo kad bi bilo i tome slično. Ne dopušta svojoj tekstualnoj sebi 'dlaku na jeziku', da se tako izrazim. Dnevnik je njena posljednja prilika da se prikaže onakvom kakva ona zaista jest, sa svim manama, strahovima, sramom, jadom i boli. Dragojla u svom dnevniku od ničega ne bježi, čak ni od trenutaka kada treba grditi samu sebe dapače, čitatelju se čini da je i suviše okrutna i surova prema samoj sebi i svojoj čistoći nego što bi trebala biti želi li biti sretna. Jedino što Dragojli nije cilj sreća, kao što i sama kaže, od nje je već davno odustala, njoj je cilj prema vlastitim načelima. Cilj joj je ostati Ja do kraja.

No, da se vratimo na temu same forme dnevnika jer on nam može još mnogo toga otkriti o karakteru i osobi Dragojle Jarnević. Vrlo zanimljiv detalj vođenja dnevnika jest taj da osoba koja ga vodi, zapravo, iznosi fragmente svog života, svoga dana. Korištenje fragmentarne strukture dnevnika tipično je za žensko pisanje (izvan forme dnevnika drugi sličan način pisanja bio bi tok misli što je s druge strane jedna vrlo moderna inačica ženskog pisma). Djelo dnevnika je komponirano poput mozaika s puno razmaka na bijeloj podlozi. Unutar zapisa dnevnika isprepliću se fragmenti vremena, fragmenti smisla koji poput elipsa

uvlače čitaoca u svoj vir pozivajući ga da praznine između redaka popuni vlastitom 'masom proživljenog', to jest, da se poistovjeti (Šafranek, Ingrid; *Praznina koja to nije ili paradoksalno pismo Marguerite Duras*; str.155). Dnevnik Dragojle Jarnević je prepun preklapanja elipsi njene mase proživljenog, krenuvši od njene vlastite tragične svijesti koja ju proganja iza svake njene odluke i misli, do njenog svjesnog i razumnog otpora društvu, otpora da surađuje sa licemjernim ljudima u jednako licemjernom svijetu prepunom laži.

Fragmenti Dragojlinog Ja isprepliću se među sobom, kako u njoj, tako i unutar dnevničkih zapisa u kojima piše samu sebe. Njeno Ja, na koje se ona više puta referira u samim zapisima, zahtjeva taj proces pisanja same sebe jer bez tog procesa gubi se poveznica s drugim Ja, s Dragojлом kao fizičkom osobom od krvi i mesa. Tijelo je materijalni odraz misli, sebstva i postojanja. Ono je izravna veza sa svijetom vani, svijetom izvan dnevnika, ali ujedno i istim svijetom koji se u dnevniku opisuje, no razlika je velika. Realni svijet izvana je okrutan, osuđuje i jači je od tijela dok svijet izvana, ali opisan unutar dnevnika, tekstualno tijelo može pobijediti i time osnažiti fizičko tijelo. Tijelo je samo po sebi slabo i podložno kontroli vanjskih utjecaja, 'Ja' je ono što se vidi u očima drugih (Šafranek, Ingrid; *Praznina koja to nije ili paradoksalno pismo Marguerite Duras*; *Žena i društvo - kultiviranje dijaloga: zbornik radova*; str.157.), no ako to ja iznova analiziramo kroz identičnu situaciju koja se već odvila, ali unutar dnevnika, kroz zapis (poput Dragojle) onda Ja dobiva na snazi i znanju svrsishodnom za buduće slične situacije. Na isti način se i Dragojla kroz svoje ponovno proživljavanje iskustava i situacija kroz zapis u dnevnik, osnažuje i uči. Ona iznosi najsrमतnije i najteže situacije svoga života (inkontinencija, čin bludnosti u toplicama, i sl.) kako bi samoj sebi dala snage za budućnost u kojoj će se takve stvari ili ponoviti jer su neovisne o njoj, ali će se s njima lakše nositi jer sada zna kako i to nije ništa novo, ili se neće više nikada dogoditi jer je naučila iz svojih pogrešaka te sada čvrsto stoji iza svojih načela.

Već smo ranije spomenuli kako je u dnevniku Dragojle Jarnević upečatljiv proces upisivanja same sebe u tekst svoga dnevnika no, ovdje to želim ponoviti u jednom drugom kontekstu, u kontekstu samoostvarenja. Dragojla kroz svoje zapise konstituira svoje 'ja', ona kroz tekst dolazi do samospoznaje, do samoostvarenja i oblikovanja identiteta autorice, književnice i žene (Kaplan, Carla; *Women's writing and feminist strategy*; str.351). Ona stvara tekstualnu svoju sobu, sa svim njenim utočištima i sigurnostima koje mogu podnijeti svu traumu, pitanja, sumnje i rascjep. No taj novčić ima i drugu stranu, osim utočišta, drugim riječima, bijega od stvarnosti, pisanje 'sebe' podrazumijeva i istovremeno približavanje vlastitosti i stvarnosti. Dragojla tekstualizira svoj osobni duboki kontrast, svoju rastrganost između želje za ljubavlju i nježnosti i između vlastitih mehanizama samokontrole.

Smatram da nema nimalo sumnje da iz aspekta pisanja i književnosti možemo slobodno reći da je ta vatrena borba unutar Dragojle Jarnević potpirivana iskrama feminizma. Bila je iznimno samosvjesna i svjesna kršiteljica patrijarhalnih pravila. Upisivanje ženskoga identiteta u tekst (Kaplan, Carla; *Women's writing and feminist strategy*; str.352.), na način na koji je to činila Dragojla Jarnević putem svog *Dnevnika*, zahtijeva određenu komparaciju s muškim identitetom. Ono zahtijeva svojevrsno natjecanje s muškim identitetom kao dominantnim u književnosti. Dragojla Jarnević svojim životom i pisanjem prelazi socijalne i društvene granice tog vremena te postaje drugačija od ostalih. Ta drugost vodi u izolaciju, što Dragojla i čini no ujedno i stvara svoj vlastiti prostor posvemašnje slobode, svoju tekstualnu 'sebe', svoj dnevnik. Čak i u svom odmaku od onog 'što žena može, a što žena ne može' ona ostaje ograničena represijom muške dominacije nad književnošću toga vremena. Zato je prostor njezina pisanja bila prisilna (većinski društvena, no djelomično samonametnuta) privatnost. Muška dominacija književnošću toga vremena odvaja Dragojlu od svijeta društveno priznate i podržavane književnosti i svodi ju na pisanje unutar svoja četiri zida pod okriljem noći, tek nakon što se odigraju sve uloge koje su ženama tada bile zadane (Zlatar

Violić, Andrea; *Predfeminizam, feminizam i postfeminizam u hrvatskoj književnosti*; str.4.).
Zauzvrat, Dragojla unutar svojih dnevničkih zapisa pomiče granice svoga pisanja uspostavljajući u vlastitom tekstu svoj identitet žene, identitet spisateljice, identitet književnice. Ujedno pomiče i granice ženskog roda uopće, svojim pisanjem se objelodanjuje, postaje javna figura te se bori za svoje mjesto, no i mjesto svake žene, unutar jedne kulturne, 'muške' djelatnosti za koju je žena previše tjelesna, previše nadvladana emocijama, previše životinjska.

3.2. ŽENA I SEKSUALNOST

„Ja mišljah pobiediti strasti tiela, nu mi se vidi, da i duh nije vazda vladar tielu, i da, ako baš i u savezui skupa, posve i neposrjedno jedan s drugiem vladati ne može; jer da bi to bilo, moje tielo bi moralo, po neumornimi i strašnimi bojevi koje već mnogobrojne godi proti navalujućimi poželenji vodi posve izčisteno biti i bez najmanje kaplje razblude, za kojom evo sada sve više i više gine. Nu ja ću se pobiediti! Pobiediti ću se ma ako me i nemir moga serca zaduši, ako se žila od žile u svome derktanju razpadne, ako mi omrkne bieli dan u suzah i ako mi se mozag smete. Vaj Prirodo, dali su ovake naslade tvoje! Krjepost, da li je ovo nagrada tvoja!“ (Lukšić, Irena; *Dnevnik – Dragojla Jarnević*; str. 155.)

Milan Marjanović ju označuje kao dobrovoljnu usidjelicu, Nikola Andrić ju naziva pak našom najvećom usidjelicom dok ju Adela Milčinović, pomalo nepravedno, obilježava kao 'nesigurnom i iskompleksiranom provincijalkom koja bježi u maštu i snove, koja se skriva od pravih problema i izazova ženskosti (svoga roda)' (Kodrnja, Jasenka; *Žene zmije – Rodna dekonstrukcija*; str.127).

Marcuse je ustanovio neke tvrdnje o seksualnosti koje poprilično točno opisuju stanje ili, bolje rečeno, situaciju Dragojle Jarnević. On tvrdi da je čitava zapadna civilizacija zasnovana na represiji erosa, koja se tada prebacuje na rad, nužan zbog zadovoljenja egzistencijalnih potreba (Kodrnja, Jasenka; *Žene zmije – Rodna dekonstrukcija*; str.133).

Uzmemo li u obzir i činjenicu da je ženama eros znatno više uskraćivan nego muškarcima, dolazimo do rezultata da su ženska seksualnost i kreativna mašta duboko potiskivane tokom povijesti. Rezultat toga je i Dragojla Jarnević ili, bolje rečeno, žrtva. No bili bismo strašno nepravedni kada bismo stali na tom ograničenju Dragojle bez da zagrebemo

površinu i dotaknemo se egzistencijalnih i fundamentalnijih motiva za socijalno omraženi život usidjelice.

Žene se tijekom povijesti definiraju prema seksualnoj poveznici s muškom seksualnom željom. Sam pojam žene je poistovjećen s onime što muška želja zahtjeva za svoje uzbuđenje i satisfakciju te se izjednačava s pojmovima 'ženske seksualnosti' i 'ženskog spola' (MacKinnon A., Catherine; *Sexuality, pornography and method: 'Pleasure under patriarchy'*; str.318-319). Dragojla odbija tu vrstu stigmatizacije. Ona na tragu Mary Woolstonecraft, Mary Hays te Priscille Wakefield ne želi biti podvrgnuta toj vrsti nasilne seksualizacije žena (slično današnjoj pornografiji). Muškarci tog vremena, kasno 18. i rano 19. stoljeće, drže žene u jednom stanju infantilnosti te kultiviraju žensko neznanje, a sve radi svojih vlastitih seksualnih apetita (Binhammer, Katherine; *Thinking gender with sexuality in 1790's feminist thought*; str.669). Žena mora biti koketa, mora u sebi imati tu dozu dječje naivnosti poput Lolite. Možemo reći da je seksualnost žena sistematski korištena kako bi se vršila opresija nad njima samima. Samim time što su žene, one su osuđene na život borbe za najboljim procem, život u domaćinstvu i odgajanju djece, život podložnosti muškarcu kuće. Lišene obrazovanja, neovisne egzistencije te ekonomskih prednosti, ne možemo kriviti žene što zaista jesu iskorištavale svoj utjecaj na mušku seksualnu prirodu, no u isto vrijeme ne smijemo kriviti rane feministice što nisu iskorištavale vlastitu seksualnost i prirodu žene. Misao vodi tomu da ne smijemo kriviti niti Dragojlu Jarnević. Ona za svoje oružje u borbi protiv patrijarhata i svih njegovih metoda odabire obrazovanje, a ne seksualnost što bi se moglo izjednačiti odabirom tupog noža naspram sjajne oštrice mača.

Dragojla samu sebe deseksualizira na način da odbacuje svoju ženskost, potiskuje ju duboko u sebe (što ne prolazi bez ožiljaka), a sve zbog znanja i obrazovanja. Ona je poput velikih majki feminizma, ranije navedenih, shvatila da je muška seksualnost ta koja zahtjeva kontrolu i obuzdavanje te da su muškarci ti koji označavaju spolom, predodredivši ženski rod

kao mentalno inferioran, a čisto seksualan i tjelesni (Binhammer, Katherine; *Thinking gender with sexuality in 1790's feminist thought*; str.674). Odbacivanje i potiskivanje vlastite seksualnosti je također i nasljeđe viktorijanskog morala u kojem je sve tjelesno veliki tabu i neukusna tema. S druge strane, seksualnost toga doba, nerijetko i danas, možemo definirati kao set praksi koje označuju spol kao nejednak u svijetu (MacKinnon A., Catherine; *Sexuality, pornography and method: 'Pleasure under patriarchy'*; str.323). Uzmemo li potonju tvrdnju kao istinitu, Dragojlin izbor je razumljiv.

U Dragojlinu slučaju opredjeljenje za status neudane žene, 'usidjelice', je bilo opredjeljenje za slobodu pisanja. Dragojla sasvim samouvjereno odbacuje status udane žene ili, kako je ona naziva, 'ropkinje', a prosce koji joj se nude naziva prostacima i surovnjacima.

„Pa da se ja vežem za ovakova kakova surovnjaka, da mu postanem ženom, ropkinjom? Ja koja sam danomice nastojala da se usavršim u svakoj struci što na ženu spada, koja sam vrstan bila neodvisan život od muža si skrojiti, ja da idem za muž samo zato da budem ženom?!“ (Lukšić, Irena; *Dragojla Jarnević Dnevnik*; str.407.)

Broj prosaca, udvarača, salijetalaca i napasnika koji su htjeli Dragojlinu ruku i tijelo gotovo nije moguće evidentirati no, njen stav prema tijelu i užitku, sukladno rodnim stereotipima njenog vremena, bio je izrazito negativan (Kodrnja, Jasenka; *Žene zmije – Rodna dekonstrukcija*; str.139). Ona visoko vrednuje svoje djevičanstvo i krepost, a svoje tijelo i tjelesno općenito doživljava prije svega kao nelagodu, teret i sramotu. Velik utjecaj na to su imale i njene mnogobrojne bolesti od kojih joj je najveću nelagodu i sramotu prouzročila inkontinencija ili noćno mokrenje. Dragojla negira svoje tijelo i zatomljuje u sebi sve tjelesno držeći da je užitak nešto sramotno i grešno te rezervirano samo i isključivo za muškarce, *„Muškarcem ne uzvraćam ljubavi jerbo je ne žele, oni bi uživali a ne ljubili... Moje tielo ne bude nikom na užitak, razbluda mi jošte ne zavlada srcem... Ja preziravam mekoputnosti*

užitak i ne budem se za orudje jednoga muža nikada u ovom obziru upotriebiti dala. Moja se duša samo od ove misli jurve uzbuni, da bi moje tielo ikada kakovomu mužu za nasladje služiti moglo...“ (Lukšić, Irena; *Dnevnik – Dragojla Jarnević*; str.350)

Dragojla je svoje prvo seksualno iskustvo proživjela sa svojih 40 godina te sam taj događaj naziva bludom i grijehom te se opravdava kako sada zna što je to i koliko je to odvratan čin i više mu nikada neće pribjeći. No, pogazila je vlastitu riječ jer se iskustvo ponovilo i to s mladićem dvostruko mlađim od sebe. Ponovno samu sebe kudi i ponižava svoje biće kao nedostojno, sramotno i grješno.

„...ovako nesmie biti!...nesmie biti! Proklinjala bi udes, koji mi nije ništa drugo doli razbludna života! Da se morem samo iz ove moje čuti izhinuti, oteti joj se i duševnom snagom opet posluvati, zadovoljna bi bila ali ovako, dokle godj me ova muči planduje duša ili se bori sa srcem i ništa raditi ne može“ (Lukšić, Irena; *Dnevnik – Dragojla Jarnević*; str. 309)

Dragojla je rastrgana između svoje želje i negiranja te iste želje. Kažnjava samu sebe zbog htijenja nečega što, u suštini, jedino želi i želi to svim svojim bićem:

„Celo moje moje bitje diše jedno čeznutje, tiho, želno, neopisivo neko čeznutje“
(Lukšić, Irena; *Dnevnik – Dragojla Jarnević*; str.159) ,

Ona žudi naći nekoga sebi ravnoga, nekoga na njezinoj intelektualnoj razini. Ona ne želi biti nečija seksualna igračka niti želi biti ičija ropkinja. Dragojla je suočena s jednim problemom kojega niti žene današnjeg, modernog doba nisu pošteđene. Problem je taj što, za većinu muškaraca, žena i znanje nisu kompatibilni pojmovi. Čini se kao da znanje penetrira u samu ženinu seksualnu prirodu i izokreće ju. U očima muškaraca, kojima su žene trofeji koji se drže oko sebe poradi njihove ljupkosti, naivnosti, nježnosti i poslušnosti, znanje deseksualizira ženu. Znanje predstavlja suparnika alfa mužjaku jer, ako žena zna i zna što želi, postoji velika vjerojatnost da neće izabrati baš njega. Dragojla odabire samoću i izolaciju nauštrb želje za

znanjem i obrazovanjem te potrebe za pisanjem. Postoji tvrdnja da žene oslobođene seksualnosti, na način da odaberu racionalno nad nagonskim, imaju slobodu kultivirati svoj um i razum (Binhammer, Katherine; *Thinking gender with sexuality in 1790's feminist thought*; str.679.) no, kao što vidimo u Dragojlinom slučaju, ta sloboda na kraju može 'koštati' puno više no što smo mislili. Ono čega se Dragojla čitav život trudila osloboditi je na kraju postalo njena najveća potreba i opsesija. Unatoč tome, ona svoj intelekt i dalje vrednuje više od sitnih požuda i tjelesnih te emocionalnih želja. Razum i glad za znanjem vladaju svim ostalim, svu tu muku kako ju Dragojla sama naziva. Dragojlina priča je priča o surovom nadvladavanju i represiji racionalnog nad iracionalnim, muškim nad ženskim. Stoga ne čudi Dragojlin vapaj za muškim identitetom, 'dok kćeri rade i priskrbuju, sinovi putuju po svijetu, obrazuju se i lakomisleno troše. Jedna od ponavljajućih tužaljki u Dragojlinom *Dnevniku* je sudbina ženske osobe koja strpljivo i uporno radi, a to što zaradu troše rastrošna braća na kocke, kartanje, prijateljstva i putovanja. No, oni su muškarci pa se u njih ulaže (Kodrnja, Jasenka; *Žene zmije – rodna dekonstrukcija*; str. 122). Dragojla izrazito žali što nije rođena kao muškarac jer smatra da bi joj tada uistinu sva vrata bila otvorena:

„Da sam muž, kamo sreće moje. Uzela bih sveščić na rame, sunula u svijet i tako bi bilo svemu čeznuću mojem duža svrha. Ovako kao ženi boriti mi se je sa tisuću zalah.“ (Lukšić, Irena; *Dnevnik – Dragojla Jarnević*; str. 243)

Dragojla prepoznaje stigmiju ženskosti, patnju koja znači biti ženom. Jasno joj je da, ako želi biti i ostati svoja i pri svojim načelima (makar kako tvrdim), mora biti obilježena od društva. Patrijarhat gasi njenu dušu jer ona ne igra prema njegovim pravilima, već stvara svoja vlastita.

No u samom korijenu Dragojline svojevoljno ugašene seksualnosti leži još jedan problem uz njeno odbijanje poniznosti bilo kojem mužu. Naime, Dragojla je ujedno bila velika i aktivna

vjernica. Postoji jedna vrlo plauzibilna i koherentna poveznica između religije i psihoseksualne disfunkcije. Već dva tisućljeća rimokatolička crkva propisuje i zahtjeva određene seksualne vrijednosti od svojih vjernika, koje su neizbježno doprinijele seksualnoj represiji zapadnih društava koja traje još od srednjeg vijeka (Patton S., Michael; *Suffering and damage in catholic sexuality*; str.134.). 'Patnja' i 'šteta' su metaforički izrazi korišteni da bi se opisalo egzistencijalnu i fenomenološku bol Katolika vezanu uz praksu crkvene seksualne doktrine. Sindrom 'patnje-štete' možemo analizirati kroz sedam psihosomatskih kategorija, to su bijes, depresija, ljutnja, sram, krivnja, strah i tjeskoba. Oni su neodvojivo vezani uz seks i pojam seksualnosti po katoličkom iskustvu (Patton S., Michael; *Suffering and damage in catholic sexuality*; str.135).

Problem je vezan uz vjeru i praksu filozofije koja je u potpunosti oprečna erotskom užitku te kao svoj nauk naglašava ekstremno samo-zatomljenje svojih seksualnih želja i pobuda. Kroz ovakav proces samo-redukcije stvara se jedan neurotičan osjećaj krivice i srama. Osoba postaje svjesna sebe kao grešnika te shvaća da je prognana izvan svjetla Božje milosti. Moramo se složiti da je to popriličan teret za ljudsko biće sa svim svojim nesavršenostima. Katolička vjera uči ljubav prema duši, intelektu, muškom i Bogu dok, sa druge strane, pobuđuje mržnju prema tijelu i tjelesnom, emocijama, seksualnom i ženskom (Patton S., Michael; *Suffering and damage in catholic sexuality*; str.137).

Vrlo malo analiza *Dnevnika* Dargojle Jarnević se bavi temom seksualnosti kao neporecivog dijela nje, dijela koji se provlači umalo pa kroz svaku stranicu njenih intimnih zabilješki. Teško je razlučiti i odlučiti na temelju seksualnosti Dargojle Jarnević je li njen osamljenički način života pobuna protiv sustava ili samo tragičan nusproizvod istog. Oslanjanje na kršćanstvo kao moralno mjerilo uvelike otežava Dargojlinu naravno, ali i čitateljevu situaciju. Ona svaki svoj seksualni prijestup pa čak i svaku pomisao vezanu uz

tjelesno, osuđuje kao grijeh. Samim time osuđuje samu sebe kao grešnicu u očima Boga. No ipak, opravdava se neznanjem te željom za znanjem.

Proučavanje feminističke naklonosti Dragojle Jarnević kroz spektar njene seksualnosti dovodi do vrlo kontradiktornih zaključaka. Prvenstveno se ne možemo oteti dojmu pobune protiv patrijarhalnog društvenog uređenja njenog vremena u njenim činovima odbijanja braka i negiranja vlastite seksualnosti. Unatoč ovom iskristaliziranom polaganju prava na svoju vlastitu seksualnost, Dragojla je u svoj svojoj slobodi i dalje u kavezu svog kršćanskog moralnog kompasa kojim kažnjava samu sebe preko granice samoponiženja i mazohističke mutilacije vlastite seksualnosti.

„Blažena ona duša, koja nalazi svu svoju sreću u trpljenju, te se ovako nada dopadati se Bogu i milost njegovu zaslužiti; nada se za dušu ono, što ovde telo strada, i uzradovati se onamo kamo suze ne pripadaju. –Da! Da ja ne bi imala nade za onaj drugi svet, kojega nam je Isus obećao, i ja bi zlotvornicom postala; zatajila bi sve što je sveto i božanstveno, i u muki moje duše i nevolji tela blaznila proti svemu.. Ljubila jesam! O, ljubila sam, kako nikakova duše nije kadra ljubiti i moj život za ljubav zastavila; al pečal mi donese najčišće i najsvetije čuvstvo, i niti sata nikakovog užitka...“ (Lukšić, Irena; Dnevnik – Dragojla Jarnević; str. 333)

Kako bismo razumjeli Dragojlu Jarnević i njezine odluke spram vlastite seksualnosti i ljubavi treba razumjeti duboko usađenu kršćansku dogmu i odvratnost iste prema svemu tjelesnom. Kršćanstvo, uz prezir prema ženi koja je izvor zla, propovijeda i trpljenje tijela jer je to jedini način ulaska u kraljevstvo nebesko. No, s druge strane, Dragojla u svojem dnevniku vrlo otvoreno progovara o seksualnosti, a shodno tome možemo nadovezati Foucaultovu tezu da: „...ako je seks postisnut, ako je osuđen na zabranu, nepostojanje i ćutanje, onda sama činjenica da netko o njemu govori izgleda kao namjerno prekoračenje.“ (Kodrnja, Jasenka; *Žene zmije – rodna dekonstrukcija*; str.139.)

Dragojla bez srama iznosi svoja dva seksualna prekoračenja no prema njima osjeća veliku sramotu i grijeh, ali svejedno ostaje činjenica da ona ta svoja najniža i najprimitivnija iskustva dijeli s javnošću koja ju osuđuje. Ona nam nudi svoje najintimnije trenutke žaljenja za osjećajima ljubavi i užitka te koliko god se protiv njih borila, koliko god se trudila zatomiti ih, ona i dalje ostaju i uništavaju njenu psihu. Taj vapaj za oslobođenjem možemo, u nekoj mjeri, shvatiti kao poziv na seksualnu revoluciju jer, ako i uzmemo u obzir njena seksualna iskustva, ona nipošto nisu bila konvencionalne prirode. Djevičanstvo je izgubila u četrdesetoj godini s čovjekom kojeg je tek upoznala u toplicama i kojeg nakon toga nikada više nije vidjela (u prenesenom značenju mogli bismo to nazvati zabavom za jednu noć), dok je drugo seksualno iskustvo doživjela s vojnikom upola mlađim od sebe za kojeg sama tvrdi da ju je samo htio iskoristiti kako bi se domogao njenog tijela (želja za mlađim muškarcem od sebe s kojim nema budućnosti te joj je čak i odbojan). Seksualna revolucija pretpostavlja oslobođenje od seksualnih tabua kojima je civilizacija kroz povijest bila opterećena (Lerner, Gerda; *The creation of feminist consciousness – From the middle ages to eighteen-seventy*; str.57). Također kroz seksualnu revoluciju se pretpostavlja oslobođenje seksualne energije nakupljene stoljećima, pogotovo za žene.

Dragojlin stav prema seksualnosti i seksualnom oslobođenju žena je izrazito negativan iz tri razloga. Prvenstveno, za Dragojlu je seksualnost nešto iracionalno te samim time nešto što se mora nadvladati. Prepuštanje tim primarnim nagonima je, za Dragojlu i većinu feministica njenog doba, izjednačeno sa porazom vlastitog intelekta. Na ovu se komponentu Dragojlina stava nadovezuje i izraziti otpor prema objektivaciji žene kao isključivo seksualnog, dakle tjelesnog bića. Seksualnost se shvaća kao sredstvo podčinjavanja u tradicionalnom patrijarhatu te upražnjavanjem iste, žena dovodi sebe u situaciju u kojoj je podčinjena muškarcu. U današnje se vrijeme stav feminizma prema seksu uvelike promijenio no složiti ćemo se da je trebalo zaista dugo vremena i borbe žena da bi ostvarile jednakost u

sferi seksualnosti. Uzevši to u obzir, također nam je shvatljivo odbijanje seksualnog od strane Dragojle. Ono za što smatramo da nam čini zlo najčešće potpuno isključujemo iz svojeg života. Isti obrambeni mehanizam koristi i Dragojla Jarnević. Druga vrsta otpora kojeg Dragojla prakticira, što je ujedno i treća komponenta njena stava prema seksualnosti, jest tradicionalni religijski otpor prema seksualnom općenito. Kao što smo naveli Dragojla je bila velika vjernica, a religija iznad svega štuje racio koji vlada svima i uvijek mu se treba pokoravati. Potpuno razočarana ljubavi i muškarcima, Dragojla pronalazi svoj spas u nijekanju vlastite seksualnosti žrtvujući je u čast racionalnosti.

Dragojlu ne možemo shvatiti kao seksualnu revolucionarku, ali na neki način njena upotreba vlastite seksualnosti i jest revolucionarna. Njeno negiranje i odbijanje seksualnosti zbog vlastitog ponosa i samopoštovanja, možemo shvatiti kao feminizmom prožeto odbijanje svođenja sebe na seksualni objekt za prostake i surovnjake te odbijanje bivanja ropkinjom bilo kojem mužu koji nije na njenoj razini intelektualnosti i inteligencije. Smatram da čak i kroz ovaj zamršeni labirint seksualnosti Dragojle Jarnević, možemo zaključiti kako u njoj leži feminizam u povojima. Možemo plauzibilno tvrditi da se svojim stavom prema vlastitoj, a i seksualnosti općenito, borila protiv patrijarhata i uvriježenog mišljenja da žena postoji kako bi zadovoljila potrebe muškarca.

3.3 ŽENA I DRUŠTVO

„Ovakove svečanosti su i mene negda zabavljale, i mogla sam uznešenom dušom slediti svakom javnom kretanju; sada mi se sve ovo vidi sleparia i maškerada; neću se i ne da mi se udioničtvovati nigde više bo je sve varavo i netrajuće nadugo. Oči su mi svemu otvorene, i samo obsene vidim na sve strane; ovaj život, ovako nestalan u svakom i najmanjem dobru, vidi mi se kao igralište, na kojem sve domala traje, i čovek samo zato na njega stupi, da mu se sve ćuti uzburkaju, i da posle toga bedniji nego biaše, opet odstupi.“
(Lukšić, Irena; *Dnevnik – Dragojla Jarnević*; str. 567)

Na početku *Dnevnika* doživljavamo jednu Dragojlu koja rado sudjeluje u društvenim događanjima, rado putuje i biva u društvu ljudi no, kako vrijeme prolazi te kako društvo otkida sve veće i veće dijelove nje svojim okrutnim i osuđivalačkim zubima, tako i njena vjera te zainteresiranost za društvo drastično padaju. Društvo kao takvo, nikada nije imalo razumijevanja za Dragojlu, pa čak ni njeni najbliži. Dok je bila mlada bila je tolerirana sa svojim mušicama i svojim pisanjem, no kako je vrijeme prolazilo te kako se ona sve više upuštala u život neudane žene tako je i tolerancija društva spala na osudu. Unatoč tomu što je Dragojla samu sebe osudila na samoću i izolaciju, bilo je to uz veliku pomoć društvenog pritiska. I sam Aristotel je tvrdio kako se žene kreću na samim granicama uljuđenosti i divljaštva, ljudskog i životinjskog te da su one potencijalna prijetnja harmoničnom životu zajednice (Perrot, Michelle; *Moja povijest žena*; str.72). Dragojla je i bila prijetnja, štoviše time što je podučavala mlade djevojke i nudila im toliko uskraćeno obrazovanje. Nitko ne želi obrazovanu ženu, ženu koja zna i zna što želi. Ovdje nastupa strah društva od Dragojle. Strah u toj mjeri što obitelji više ne šalju svoje djevojčice na poduku jednoj usidjelici koja se gura među muškarce pisanjem pripovijetki i to na hrvatskom (suprotno korištenju njemačkog u to vrijeme) te pribjegava životu osamljenosti i izolacije. Kakva bi to bila obitelj koja dopušta da njihove djevojke podučava jedna ženturača koja nema poniznosti, ponosita je te koja se

usuđuje vrijeđati alfa mužjake poput Stanka Vraza, Gaja i Ivana Trnskog (Kodrnja, Jasenka; *Žene zmije – Rodna dekonstrukcija*; str.140). Možemo, dakle, zaključiti kako društvo Dragojli nije bilo naklonjeno. No moramo, također, uzeti u obzir da je društvo Dragojlinog vremena vjerovalo u, i prakticiralo marginalizaciju žena koja se opravdavala filozofskim, biološkim, sociološkim i religijskim argumentima (Vasiljević, Lidija; *Netko je rekao feminizam? 'Feminističke kritike pitanja braka, porodice i roditeljstva'*, str.94). Žena nikada neće moći doseći intelektualne visine jednog muškarca, fizičkim obilježjima i izdržljivošću je inferiorna muškarcu, pripadaju joj obitelj, ognjište i kuća no niti tamo ne vodi glavnu riječ i, veliko finale, Bog ju je stvorio od rebra muškarca, zatirući njenu ravnopravnost u samom korijenu. Prema popisu iz 1869. godine u Hrvatskoj je bilo pismeno 11% žena naspram 23% pismenih muškaraca (Grubišić Pulišelić, Eldi; *Odras prepородnih ideja u Dnevniku Dragojle Jarnević nakon 1848. godine*; str1.). Percepcija žene u društvu je bila određena teorijom po kojoj su muškarci racionalni, snažni i aktivni, dok su žene pasivne, slabe i osjećajne (Grubišić Pulišelić, Eldi; *Odras prepородnih ideja u Dnevniku Dragojle Jarnević nakon 1848. godine*; str1.). Mitovi su vjekovima nosili poruku da žena samoj sebi nije dovoljna i da može biti opasna ako je sama, te shodno tome, uz nju mora uvijek biti netko da ju ukroti, kontrolira i urazumi (Vasiljević, Lidija; *Netko je rekao feminizam? 'Feministička kritika pitanja braka, porodice i roditeljstva'*; str.96). kao što u nekoj mjeri vlada i danas. Tada je uvelike bio na snazi arhetipski dualizam žene, to jest, viđenje žene kao svetice ili kurve. U svakom slučaju, žena je ta koja je podložna vlastitoj prirodi i prirodi općenito. Žena je divlja životinja sa kojom treba rukovati oprezno. Dragojla se ne uklapa u taj kalup. Kao književnica i učiteljica zauzima istaknuto mjesto u uključivanju ženske populacije u kulturni, a prije svega književni život zemlje. Uključivanje žena u kulturni život zemlje također je poboljšalo žensko obrazovanje te položaj žena u društvu (Vasiljević, Lidija; *Netko je rekao feminizam? 'Feministička kritika pitanja braka, porodice i roditeljstva'*; str.96).

Žene Dragojlinog vremena su sistematski obučavane da prihvate ženstvenost kao svoju glavnu vrlinu, no Dragojla je bila svjesna da, dokle god se mlade djevojke uči tome da ja bitnije biti žensko sa svim pripadajućim osobinama, nego biti obrazovane i brinuti se za sebe. Stoga ona odbija život braka, obitelji i majčinstva te se okreće izolaciji. Dragojla samu sebe uči hrvatskom jeziku što joj je iznimno bitno kao domorotki. Postaje uvažena figura Ilirskog pokreta te uvažena pjesnikinja hrvatskog romantizma. S obzirom da joj je, kao ženi, uskraćen prostor javnog djelovanja, ona tu kaznu društva kompenzira u svome dnevniku upisujući u njega niz podataka vezanih za političko stanje države, društvo, kulturu i književnost (Lerner, Gerda; *The creation of feminist consciousness – From the Middle ages to Eighten-seventy*; str.29). Dragojla također, u više navrata, izražava vrlo provokativne političke ideje i stavove te oštro komentira licemjerno domoljublje većine. Zaključuje da je hrvatski narod glup i iznimno nesložan te da su ljudi oholi i sirovi. Svoju kritiku proteže i do visokih krugova kulturnih društava zemlje prozivajući uspješne književnike zbog svoje nekolegijalnosti i uobraženja.

Shvatljivi su argumenti koji kritiziraju Dragojlu kao izoliranu i frustriranu usidjelicu koja iz prikrajka promatra društvo i blati ga, bez hrabrosti da izađe među te iste ljude i izbori se za sebe. Istina je, Dragojlin mladenački žar i želja za sudjelovanjem u javnosti minuli su skupa s godinama provedenim u bolesti i ograničenju bivanja ženom. No ona se i dalje bori. Njena borba je tiha borba, ali postojana. Možda i promatra iz prikrajka, ne imajući hrabrosti pokazati se, no to ne umanjuje istinitost njenih riječi: „ *O ljudi! Ljudi! Zar je posve iz vaših grudih čisto nagnutje priateljstva izčežnulo, i samo svoje korist te svojekorist se ugnjezdila! Nu neka bude! I ja sve više i više iz svog dietinskog sanku k sebi dolazim i onako sviet uzimam kao što je; nu dobro nemožem na ovaki način nikome biti. Sve užje ću se u sebe stisnuti, i samo u mome unutanjome svietu živieti.*“ (Lukšić, Irena; *Dnevnik – Dragojla Jarnević*; str. 478)

Uz to što ju ne razumije, društvo i zavidi Dragojli. Muškarci joj zavide zbog uspjeha koji je veći od njihovog, a po prirodi stvari i zakonu pripada njima, a ne jednoj ženi. Žene joj zavide jer se oslobodila iz okova društva i zavisnosti o muškarcu. Društvo joj zavidi jer nije 'ono što bi trebala biti'. „ *Dievojke i žene me navidjavaju, što već krati liepi muževi, inostrani i ovdašnji, me potraživaju, i sa menom obće. Muževi me navidjavaju, što sam usudila š njima se u duševnih silah naticati se, i gdje šta boljim uspiehom raditi, negoli oni. –Građani moga reda me navidjavaju što u više kruge dospievam, a visji kruzi me navidjavaju, što sam ja iz gradjanskog samo reda, ka proslavljenom imenu u knjiženstvu dospieła. – Od sviuh stranah mi do ušiuh glasovi i govori dospievaju, kako ovaj i onaj o meni sudi; kako na mojih delah, na mojoj čudorednosti i na ne tako velikom imetku, me mnogi umaljšati i ocerniti teži, i kako im moj položaj sada u velikom svijetu u oči pada.*“ (Lukšić, Irena; *Dnevnik – Dragojla Jarnević*; str.227)

To navidjavanje ili ogovaranje proizlazi iz nerazumijevanja društva za ženu poput Dragojle Jarnević. Žena koja svojevolumno odbija brak te iz svoje izolacije proizlazi spisateljica koja je dostojna, literarno, stati uz rame svakom muškarcu književniku svoga vremena. Svoj dnevnik, svoj život u stranicama, ostavlja zapečaćen (ima se otvoriti deset godina nakon njene smrti) na povjerenje 'Učiteljskog zadruzi' kako bi budući naučnici mogli učiti iz njega. Irena Lukšić, suvremena hrvatska spisateljica, priredila je Dragojlin *Dnevnik* za moderno čitateljstvo. Ona koja se u vlastitim tekstovima često koristi postmodernim uporabama feminističkih paradigmi, u Pogovoru Dragojlinog *Dnevnika* potpuno negira mogućnost da se značenje Dragojline životne ispovijesti marginalizira kao kanaliziranje frustracija ili jadikovke jedne usidjelice (Lukšić, Irena; *Dnevnik Dragojle Jarnević*; str771).

Lukšić inzistira na posebnosti Dragojlina rukopisa kao specijalnog teksta koji predstavlja borbu protiv represije. U ovom slučaju, društvo Dragojlina vremena, kao jedne u nizu opresija prema ženama, postavlja uskraćivanje prava na pisanje. Iz tog razloga Dragojlin prostor

pisanja je bila prisilna privatnost, odjeljivanje od društva te uvažene književnosti (Lukšić, Irena; *Dnevnik Dragojle Jarnević*; str771).

Upravo njeno pisanje joj donosi dvostruku osudu od društva. Prvenstveno se sama odjeljuje od društva i svih društvenih aktivnosti kako bi u privatnosti pisala, a zauzvrat ju društvo osuđuje kako se 'drži visoko' naspram njih ostalih, da smatra sebe boljom od njih. Sljedeći udarac je reakcija javnosti na njeno pisanje. Osuđuju njezin bijeg od okova braka i obitelji smatrajući njeno pisanje trivijalnim i beznačajnim, budući da dolazi od jedne žene.

Horizont očekivanja njenih čitatelja, krajem devetnaestog stoljeća, nije imao osiguran dovoljno velik prostor za toliku količinu iskrenosti koju Dragojla unosi u svoj rukopis. Društvo ne smetaju samo njene osobne predrasude već košenje njenog teksta s objektivnom političkom situacijom i položajem žene u tom vremenu. U obitelji devetnaestoga stoljeća žena je bila osuđena na gubitak prostora za samoostvarenje što je i zakonski bilo regulirano. Postoji jedna priča Terese Billington iz 1907. godine, iznesena u članku pod nazivom '*Sloboda žena i muški strah*', a koja glasi: „Dvoje djece sprema se utrkiivati. Jedno kaže drugome: 'Ti ne možeš trčati tako dobro kao ja, zato ću ti užem svezati noge!' Utrka je krenula i ono dijete govori: 'Ti ne možeš trčati! Ne možeš trčati! Ja sam pametnije i jače od tebe!' 'Odveži mi noge!', čuje se odgovor, 'tako da barem dobijem šansu!' Ali ono dijete slobodnih udova poskakuje uokolo i govori: 'Da te odvežem? Ni slučajno! Ti ne možeš doći tako daleko kao ja. Ti ne znaš trčati. Ali kada me stigneš, odvezat ću ti noge!' (Pešić, Kristina; *Dragojla Jarnević u raljama vremena*, bilješka uz čitanje *Dnevnika Dragojle Jarnević*; <http://www.matica.hr/kolo/286/Dragojla%20Jarnevi%20C4%87%20u%20raljama%20vremena/>)

Usprkos ograničenjima koje joj je nametalo društvo i službena književnost, Dragojla Jarnević je u svojim dnevničkim zapisima pomaknula granice vlastitog pisanja. Pokušala je vlastitim riječima i u vlastitom tekstu uspostaviti svoj osobni, ženski identitet. U okolini koja

ju je okruživala, kako literarnoj tako i socijalnoj, Dragojla nije mogla pristati na ograničenja koja su joj se postavljala. Morala je učiniti ono najteže, suočiti se sa svojim razlikama i prepoznati ih te spoznati da je drugačija te da ta njezina 'drukčijost' nije društveno prihvatljiva (Zlatar Violić, Andrea; *Predfeminizam, feminizam i postfeminizam u hrvatskoj književnosti*; <http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=54&naslov=predfeminizam-feminizam-i-postfeminizam-u-hrvatskoj-knjizevnosti>). Unatoč tom teškom prepoznavanju vlastite prisile na izolaciju, ostaje potreba da se ta njena različitost prepozna, da se oblikuje riječima i fiksira tekstem. Pisanje dnevnika nije samo puka potreba za privatnošću i olakšanjem duše, već u sebi nosi i poučni faktor. Dragojla shvaća da ju je društvo odbacilo no ona od njega još nije odustala: „*A također želim uputiti mnoge pisce, koji bi se hotjeli moj životopis umisliti – kojim pravcem da idu, ako će se hotjeti držati istine. Jerbo nedvojim nimalo, da se neće naći poslje moje smrti piscev, koji će htjeti moj život pretresivati. Nekažem ovo s toga, kao da se držim za važnu osobu; ne, ali naprosto s toga, što dandanas običaju i životopise zlotvorah i ubojicah javnosti predavati – a o meni bi se moglo napomenuti, kako sam se usudila malimi silami pred narod izaći (...) da se usudih izvrći se kritiki ne samo Hrvatah već i ostalih učenih narodah.*“ (Lukšić, Irena; *Dnevnik – Dragojla Jarnević*; str. 166)

Opozicija dnevnik/javnost je istovremeno i opozicija privatno/društveno, muško/žensko te marginalno/središnje. Dragojla je centar dva društvena konflikta, onog sagledanog kao neravnopravnost socijalno-materijalnog položaja te kao uvjetovane spolne neravnopravnosti (Žigmunić, Nikolina; *Autorstvo i ženski identitet u dnevničkim zapisima novije hrvatske književnosti*; str.25). No ona u društvu koje je za nju potpuno zatvoreno ne pristaje na zadane modele podčinjavanja. Ona ne pristaje svojevolumno biti žrtvom društva koje je slijepo na njenu kvalitetu spisateljice samo iz razloga što ju krasi ljepši spol.

3.4. ŽENA I RELIGIJA

Kao što sam već spomenula u dijelu o Dragojloj seksualnosti, Jarnevićeva je bila vrlo religiozna i bogobožna osoba. Družila se sa redovnicima i svećenicima te se u jednog čak i zaljubila tolikom žestinom da žaljenje za njime možemo pratiti kroz cijeli njen dnevnički zapis. U toj njenoj okrenutosti redovnicima i religioznom svakako treba prepoznati logične razloge. Dragojla je bila žena koja je Hrvate smatrala glupcima i poprilično nazadnim ljudima, a kako su u to vrijeme jedino svećenici i redovnici bilo obrazovani, nije čudno što se upravo u njihovom društvu osjećala najugodnije. U njima je pronalazila razumijevanje za svoju želju za znanjem i obrazovanjem koje su je, na koncu, i odvajale od društva.

No također, moramo uzeti u obzir da je uz tu neutaživu glad za znanjem, Dragojla bila izrazito ćudoredna i imala je vrlo visoki moralni ustroj koji joj je priječio čak i neke osnovne slobode. Imala je vrlo strogi moralni sud i snažne principe kojih se nepobitno držala. Postavlja se pitanje kako jedna izrazito ćudoredna žena može ljubovati s redovnicima. Naime to nisu samo tračevi, kako bismo ih danas nazvali. Dragojla je zaista i istinski bila zaljubljena u dva redovnika, Mlinarića i Kirchlechnera. Kao i sa svakim dijelom Dragojline osobnosti, vrlo je teško povezati ćudorednost s jedne, i ljubovanje s redovnicima s druge strane. Ona se jest zaljublivala u njih, ali se nikada s njima nije upuštala u tjelesne strasti. Oni su bili muševci koji su nje bili dostojni svojim obrazovanjem, intelektom i uviđajem te se u takvim trenucima unutar same Dragojle vodila velika egzistencijalna borba: *„slaba sam ipak pored svoje ćudoredne snage, slaba, to duboko osijetjam; nu jesam li zla, ako sam u jednom izkušavajućem trenutku ludo slast okusiti poželila, koju nam priroda u našoj mladosti ponudja, u tome nisam umirena.“* (Lukšić, Irena; *Dnevnik – Dragojla Jarnević*; str. 498)

Dragojlinu religioznost možemo objasniti i njenom opsjednutošću svime što je razumno i racionalno. U Dragojline vrijeme jedino crkvenjaci i odvjetnici imaju pravo na obrazovanje, a Dragojla kao žena može jedino sanjati o tome da bude odvjetnica. Stoga ne čudi što se okrenula crkvi kao jedinoj realnoj alternativu u potrazi za znanjem. Crkva Dragojli predstavlja znanje, a znanje je racionalno te joj stoga pribjegava. Dragojline opredjeljenje za razum implicira distanciranje od svega što je tjelesno i osjećajno, slično kao što religija veliča razum nad tijelom. Pobjeda razuma nad tijelom je ultimativna pobjeda dobra nad zlim. To je i ono što Dragojla želi, jednom za svagda pobijediti tu neopisivu žudnju koja se provlači kroz cijeli njen rukopis te doživjeti vladavinu razuma.

U svojim greškama i načinu njena ophođenja prema njima vidimo Dragojlu kao mučenicu vlastita tijela i žudnje. Ona kažnjava samu sebe ugledajući se na Boga i božje dijeljenje pravde. Nakon svojeg prvog seksualnog iskustva, ona samu sebe karakterizira kao bludnicu, posrnulu ženu koja je u bitci s vlastitim tijelom izgubila i sada snosi užasne posljedice samo-okrivljavanja i samo-gađenja. Nakon drugog seksualnog iskustva želi kazniti samu sebe odlaskom u samostan, želeći se tako izolirati od svake kušnje tjelesnog i emocionalnog svijeta. Dragojla drži svoj razum odgovornim za nešto što njeno tijelo čini.

Motiv koji se proteže kroz cijeli Dragojlin *Dnevnik* je jedan istančani osjećaj disharmonije, osjećaj podvojenosti srca i uma, tijela i duše. Dragojla upisuje sebe u svoje zapise stoga taj osjećaj podvojenosti je u biti sama Dragojlina podvojenost koja izlazi na površinu u njenom pisanju. Mehanizmi samokontrole koje uviđamo u *Dnevniku* su sredstvo represije vlastite tjelesnosti. Dragojla želi zatrti vlastito tijelo, dakle sve što ono želi i osjeća te nadomjestiti prazninu koja time ostaje razumom, duhovnošću i znanjem. Ta neumoljiva želja za pobjedom razuma unutar sebe proteže se preko svih slojeva Dragojline osobnosti. Proteže

se u želju, to jest, u žaljenje što se nije rodila kao muško. Ženski identitet Dragojle Jarnević skriva se iza njezine želje za time da je rođena kao muškarac. Njeno viđenje svijeta oko nje joj nameće mišljenje kako bi, da je muško, mogla lakše napustiti svoju nazadnu i zadržanu sredinu te se otisnuti u svijet kako bi pokušala ostvariti svoj identitet autorice, to jest autora, u sredini koja bi ju mogla prihvatiti. Iz ovog žaljenja što nije rođena kao muškarac, kojim potvrđuje Freudovu teoriju da je sve što svaka curica želi penis jer je kao žena osuđena na neostvarenost, proizlazi i Dragojlin kompliciran odnos sa ženama (Sablić Tomić, Helena; *Prostori suvremene ženske proze*; str.3) . U književnom je stvaralaštvu imala uzore muškarce, otac joj je bio uzor roditeljstva, a muška prijateljstva su joj bila nužna kako bi mogla izgraditi svoj vlastiti književni svijet unutar patrijarhalnog obrasca književnosti tog vremena (Žigmunić, Nikolina; *Autorstvo i ženski identitet u dnevničkim zapisima novije hrvatske književnosti*; str.26.). Dragojlinu želju za time da je muškarac, preko Freuda, možemo također povezati sa religijom poput njenog opredjeljenja za znanje koje, po defaultu njenog vremena, pripada crkvi. Želja za bivanjem muškarcem jest u biti želja za bivanjem Boga. Biblijska, ali i popularna slika Boga je slika velikog patrijarha na nebu koji nagrađuje i kažnjava kako mu se čini prikladno. U suštini to je slika beskrajne i neprekidne moći koju alfa-mužjak ili 'vrhovni falus' ili Bog ima u rukama i koju je, po prirodi i Bibliji, dodijelio jedino muškarcu da se njome služi. Bog kao ideološka forma može služiti na razne načine prilikom opresije i subordinacije žena no u ovom slučaju je Bog Prva, Izvorna opresija. (Zrinski, Igor; *Položaj i uloga žena u kršćanstvu*; str.3).

Dragojla to zlorablivanje moći shvaća, ali ujedno i traži zaštitu pod njegovim krilom isto kao što se cijeli svoj život bori protiv nepravde koju muškarci nanose ženama putem braka, djece i kućanstva, ali ujedno potajno gaji želju za bivanjem majke, supruge i kućanice: „Često mi se uzbuni srdce, gledajući sretne majke i supruge, i tada se u dubini duše moje pojavi tiha želja za vlastitim ognjištem, za i bar jednom dušom, koju bi mogla svojom nazivati.

*Ali pustoš moga srca tko da izpuni? Gde da najdem muža koji bi bio vriedan biti otac djeci mojoj? Bježi luda misao što si me napala!“ (Lukšić, Irena; *Dragojla Jarnević Dnevnik*; str.58)*

Identitet Dragojle Jarnević je pun oprečnosti koje ju trgaju i duševno i tjelesno cijeli njen život. Takav je slučaj i sa njenom religioznosti i vjerom. Unutar njenih zapisa je očita unutarnja rastrojenost u trenucima ispovijesti osjećaja samoće, odbačenosti i neshvaćenosti. U takvim trenucima Bog, ma koliko nepravedan bio, ostaje jedina utjeha. Ali u trenucima Dragojlinog letenja, motiva koji se također provlači kroz cijeli njen *Dnevnik* u kojem ona samo želi pobjeći od svega što ju koči, čak i Bog postaje dodatna kočnica. No iz tog mučeničkog straha ona od njega ne odustaje, već i dalje u njemu traži utjehu i spas te i sama postaje mučenica svojeg vlastitog uma i tijela. Iz tog razloga Dragojla i ostaje na svom mjestu. Zatamljava svoje želje i osjećaje te prepušta svoju muku Bogu u ruke nadajući se ulasku u raj i vječnom miru.

U poglavlju o seksualnosti dotakli smo se jedne vrste mučeništva kojeg Dragojla provodi nad samom sobom. Taj, takozvani, efekt 'patnje-štete' prati Dragojlu kroz cijeli njen ljubavni život, ako ga možemo tako nazvati jer to je prije život beskrajne žudnje i čežnje za ljubavlju, ali u isto vrijeme vrlo žestoke samo-represije i mučeništva. Dragojlu možemo označiti, za svrhe ovog rada, kao negativnu feministicu. Ona reducira seksualnost te vrši represiju nad njom no to i jesu obilježja ranog feminizma, da se protivni seksualnosti smatrajući ju glavnim, ili jednim od glavnih, krivcem za subordinaciju žena. Ujedno to je nasljeđe viktorijanskog morala, kako sam i prije navela. Kod Dragojle je taj moral iznimno visok i neokaljan. Za nju feminizam ujedno predstavlja i nešto vrlo duhovno. Želja za vlastitim ženskim identitetom i mjestom pod suncem, isprepletena je grijehom i subordinacijom Bogu.

U dijelovima njenih dnevnčkih zapisa čak nam se može činiti kako njeno odbijanje seksualnosti i želja vlastitog tijela prije ima veze sa poslušnošću Bogu negoli sa pravima žena. Dragojla će često i sama biti nepopustljiva prema ženama i reći će da su nesmotrene i nedovoljno zainteresirane za išta više osim kuće i kuhinje: „ U 'Viktoriji' i 'Bazaru' se čita mnogo o emancipaciji ženah kao o gombališćih ženskih, ali ne, da bi pisci ili pisalice bile za to, ove su mnogo proti tomu načinu emancipiranja. Pak ja, ako i jesam sama svoj viek živila, nisam za takovo emancipiranje, kakovo ludost prenapeta pojedinih ženah zahtjeva. A najsmješnije pak je, da se ženam uzhtjelo sjediti u sabornicah i glasovati s muškarcima. Moj dnevnik nije za razmatranje i razlaganje ove ludosti...“ (Lukšić, Irena; *Dragojla Jarnević Dnevnik*; str.714).

Dragojla se ujedno bori protiv Boga, možda ne na način koji je njoj samoj bio očit a kamoli prihvatljiv, ali sama borba žene za mjesto u muškom društvu jest i borba protiv vrhovnog patrijarha. Svoju jedinu utjehu autorica pronalazi u Bogu i u svom dnevniku no ujedno je i svjesna koliko je nepravedno njen spasitelj podijelio uloge između muškarca i žene. Dragojlin feminizam je vrlo kontradiktoran i kontroverzan. Ne možemo ju čak svrstati niti pod religiozni feminizam jer se te feministkinje radikalno bore protiv te praiskonske nepravde učinjene ženama, dok Dragojla smatra kako je većina žena samo nakićenice koje haraju svijetom pomoću flerta i ljepote te da i ne zaslužuju bolje, a kamoli da se usuđuju to bolje otvoreno tražiti. Dragojlin je život razapet između krajnosti celibatne učiteljice i takozvane posrnule žene. Njezin identitet nije samo podvojen, već možemo govoriti o multipliciranom ženskom identitetu koji održava neki teško vidljiv i još teže razumljiv balans između oslobađanja potisnute seksualnosti, slike žene kakvu nameće društvo, uloge osamljene 'stare frajle', uloge žene-književnice te uloge turbo religiozne vjernice. Svi ovi karakterni dijelovi su naizgled nespojivi unutar jednog ljudskog bića, no Dragojla je imala tu nesreću da je rođena s naprednim idejama, ali u krivo vrijeme i unutar krivog spola.

3.5. ŽENA I ZNANJE

Cijeli svoj život Dragojla žali za izgubljenom prilikom da se obrazuje na način na koji je muškarcima to dopušteno. Vrlo rano prekida svoj obrazovni proces i nadalje se obrazuje sama. No to nije zaustavilo neutaživu želju i glad za znanjem unutar nje same. Ta želja je jedina stvar koja ju tjera dalje usprkos usamljenosti, odbijanju društva i neostvarenosti identiteta. U svakom aspektu Dragojlina života sam, tokom pisanja ovoga rada, pronašla svojevrstan otpor patrijarhalnom poretku društva no unutar njene potjere za znanjem je on najviše prisutan. Žena koja posjeduje znanje je žena koja predstavlja prijetnju, kako za društvo i muškarca tako i za samu sebe (Lerner, Gerda; *The creation of feminist consciousness – From Middle ages to Eighten-seventy*; str.42). Rastrganost između znanja i konvencija jest upravo ono što Dragojlu cijeli njen život čini rubnom građankom, nesređenom ženom. Ona je podvrgnuta višestrukome pritisku sredine, prije svega majke koja joj neprestano nudi nove prosee, klevete jer joj se pripisuju nepostojeći ljubavnici te nesigurnosti života kao neudane žene. Dragojlino opredjeljenje za sve što je razumno, dakle knjige, pisanje i znanje, implicira određeno udaljavanje od svega što se ne može podvesti pod sferu razuma i racionalnog. Njezina glad za znanjem, koju višestruko iskazuje unutar svojih zapisa, ponekad je začuđujuće dirljiva:

„Ulovih se knjigah. Hotijah postati mudračicom. Ta mudraci su ljudi studena srca, razborita uma, znanje njihovo hladi im krv, ubija poželenje, pa će tako i sa mnom biti. Učit ću pisati a muža smatrati kao meni tuđe biće pa će mi biti svaka napast daleko.“ (Lukšić, Irena; *Dragojla Jarnević Dnevnik*; str.12)

Slika Dragojle Jarnević mogla bi se sažeti u tri riječi: mudračica (zbog naklonosti znanju i pisanju), domorotka (zbog pripadnosti ilirstvu) i nemilka (zbog potisnutih emocija,

tjelesnosti i žudnje) (Kodrnja, Jasenka; *Žena zmija – rodna dekonstrukcija*; str.124). Ona djeluje i živi unutar preklapanja ilirskog pokreta i njenog sudjelovanja u istom, vlastite tragične svijesti i otporu prema življenju u svijetu laži. U obitelji devetnaestog stoljeća žena je bila osuđena na gubitak prostora za samoostvarenje, što je i zakonski bio regulirano. Iz takve socijalne situacije mogle su proizaći samo dvije stvari: da žena ostane vječno na nivou razmišljanja malog djeteta ili da vječno pati u tišini (Pešić, Kristina; *Dragojla Jarnević u raljama vremena*; bilješka uz čitanje *Dnevnika* Dragojle Jarnević; str.1). Dragojla odbija živjeti u ijednoj od te dvije ladice već stvara novu, to jest, stvara još bezbroj vlastitih ladica koje su vidljive u preklapanjima njenih vlastitih identiteta. Nakon što joj patrijarhalno društvo zabrani daljnje obrazovanje na osnovu toga što je ženskog roda, ona ne odustaje već se obrazuje sama. Sama se uči hrvatskom jeziku te odbija njemački. Pola svog dnevnika sama prevodi na hrvatski jezik kada se već vično služila njime. Podupire ilirski pokret te štoviše 'krvavo' žali što nije muškarac koji može stati u prve redove obrane domovine no svjesna je svog nemoćnog i nedostojnog položaja žene. Niti ovdje ne odustaje već borbu vodi perom. Bezbrojne neprospavane noći iznjedrile su brojne priče, pripovijetke, pjesme te monumentalno djelo kojim se i ovdje bavimo, njen *Dnevnik*. Ukoliko se prisjetimo ranije spomenute priče Terese Billington i utrke dva djeteta, možemo reći da si je Dragojla sama prerezala užad koja ju je usporavala te iza sebe ostavila brojne muškarce koji su dotada trčali slobodnih udova.

Možemo li zaključiti samo na osnovu toga što je žudila za znanjem i trudila se obrazovati što je više mogla u uvjetima koji su bili sve samo ne povoljni za ženu željnu znanja, da je Dragojla jedna od začetnica feminizma kakvog ga poznajemo danas? Feminizam nije teorija seksualnosti. Feminizam je teorija spolne opresije muškaraca nad ženama. Kada bismo automatski pretpostavili da je feminizam teorija seksualne opresije učinili bismo jedan veliki propust (Binhammer, Katherine; *Thinking gender with sexuality in 1790's feminist*

thought; str 9). Isti taj propust bismo učinili i sa Dragojлом Jarnević ukoliko bismo samo na osnovi njene reducirane i potisnute seksualnosti zaključili da je ona jednako daleko od feminizma kao i patrijarhat. Moderni feminizam ne bi razmislio dvaput prije osude Dragojle Jarnević za reduciranjem seksualnosti te vršenjem represije nad njom, štoviše mogli bismo reći da ona prakticira svojevrsni nasilni antagonizam prema seksualnom. No moramo shvatiti kako Dragojla, baš poput Woolstonecraft, Mary Hays te ostalih, smatra da seksualnost nije i ne može biti ključ oslobođenja žena. Žene oslobođene seksualnosti imaju slobodu kultivirati svoj um i razum jer ukoliko deseksualiziramo razum, to jest, ako je razum isti neovisno o tome je li u muškom ili ženskom tijelu, a ako još k tome dodamo činjenicu da je muška seksualnost ta koja zahtjeva kontrolu i obuzdavanje, a ne ženska, kako možemo ženama zabraniti obrazovanje?

„Čitave noći sada pišem. Počela sam pisati domorodne povijesti i s njima se zabavljam čitave noći...Više puta ćutim da su mi oči slabe, ali ja MORAM pisati; moje je srce jako, jako, jako tužno i pisanjem i mukom, koju imadem s pisanjem, ćutim manju bol u grudima...Uzburkana vremena koja sada vladaju, čine me da žalim što nisam muško kako bih se mogla postaviti – usprkos svome ženskom spolu – u red boritelja za dom i narodnost. Kao žena ne stojim na svome mjestu, to ćutim, a kao muškarac – ne mogu. Ali neka bude!“
(Lukšić, Irena; *Dragojla Jarnević Dnevnik*; str.653)

4. FEMINIZAM ILI FRUSTRACIJA?

*„...i doista da se sve više volja kod mene gubi, ikada za muža poći; ma neka mi još i koliko tko govorio, da ovako kao dievojka u maloj česti stojim, i da tek kroza supruga ugledna postanem. Voljim kroza cio život dievojka ostati, nego jaram nositi, koji bi me smertno tištao! Supruga jedna nečudoredna, svojevolutna i bog zna kakova čovieka postati, me serce doista ne vuče! Ovako mi je moj ležaj svakako snosii, nego bi mi bio pod gospodujućom rukom kakovog kodj surovnjaka. Za putnost budem se skerbila, da verhruke nada mnom nedobie, a za moje življenje si uzderžati, sriedstvah mi nikada ne manjka. U mladjih mojih dnevih biah kadrasvakom poželenju sercauzdu nametnuti, i tako nedvojim da se i svaki dan sada studenie roneća kerv umiriti dala nebude; - voljim se ovako oskudujući uništiti, nego da me ćutjenje uništi, da sam samo predmet marvinjskih poželenjah jednog muža, koj se isto tako u mojem kao što i u objatju najrazuzdanie razbludnice nasladi; i kojemu nije ćutjenje srca sveto, niti ćudoredna snaga poznata; već koj samo slipej razbludi sliedi, ako se i ole u njemu pojavi. JA NEMOGU BITI SAMO PREDMET ZA UŽIVANJE, AKO NISAM KRAJ TOGA I OSOBA ZA ŠTOVATI! –., (Lukšić, Irena; *Dragojla Jarnević Dnevnik*; str.229)*

Žene Dragojlina vremena, usudim se tvrditi da je ta situacija uvelike prisutna i danas, bile su manjinska grupa u društvu, ali ovdje kada govorim o manjini ne mislim na statističku zastupljenost žena u populaciji, već na sociološko značenje pojma manjine. Sociološko značenje pojma manjine ukazuje na situaciju grupe s manje društvene moći i privilegija te se ta grupa najčešće i nalazi u nepovoljnijem društvenom položaju. Kroz Dragojlin *Dnevnik* dobivamo sociološki, filozofski, kulturološki i rodni uvid u život jedne žene unutar patrijarhalnog društva. Susrećemo se s uznemirujućim ograničenjima s kojima su se borile žene s kraja devetnaestog stoljeća, od ekonomske ovisnosti do lutke koja šuti i izgleda lijepo. Unutar tog jednog općenitog zapisa funkcioniranja društva pod muškarcem kao gospodarom, 'poslužen' nam je također i vrlo intimni uvid u život žene koja se grčevito bori protiv tih istih

ograničenja koja su nama danas možda apsurdna, ali ne stoga i manje stvarna. Kroz njene riječi i njen život postajemo svjesni koliko je taj inferiorni položaj žena u biti posljedica odnosa moći između muškaraca i žena. Žene su inferiorne te su samim time, kao slabije, izložene ugnjetavanju, iskorištavanju i podčinjavanju. Dragojla se cijeli svoj život osjeća ugnjetavano od strane svojih silnih prosaca koje karakterizira kao svinje, bludnike, marvu kojoj je samo stalo do tjelesnog, do razbludnosti. Ona teži nečemu višem te smatra kako muškarci, generalno govoreći, nemaju u sebi taj istančan osjećaj za čistu ljubav. Možemo reći kako Dragojla postavlja zanimljivu i krajnje kontroverznu tezu da muškarci nisu sposobni uzdignuti se iznad animalnog dijela sebe te će uvijek, zbog požude, biti slabiji duhom no ona. Unatoč tome, Dragojlin neostvaren san je što se nije rodila kao muškarac te također nema velike riječi hvale za žene u njenom društvu i okolini, dapače ona smatra žene podjednakim krivcima za svoju nesreću kao i muškarce. No i ta želja proizlazi ne iz bioloških razloga već iz socijalnih. Želja za biti muškarcem proizlazi iz jedne veće, općenitije želje za boljim društvenim položajem, pravednijim tretmanom te jednakim ekonomskim prilikama koja pak proizlazi iz još općenitije želje za slobodom. Ta sveobuhvatna želja za slobodom muči Dragojlu cijeli njen život, a u njenim zapisima je to vidljivo na stranicama na kojima opisuje svoju želju za letenjem: „*Da mi se sada uzdignuti u daleke krajeve nebeske...*“; „*...jedino ima što si želim a to su krila orlova s kojima bi se mogla dignuti u zrak pak prebroditi pučinu nebesku...*“; „*Poželih si danas moći se uzdignuti nad sve ove glavice i poletjeti daleko, daleko...*“ (Lukšić, Irena; *Dragojla Jarnević Dnevnik*; str.19, str.18, str.21)

U svojoj mladosti Dragojla čak i putuje. Poslom odlazi u Veneciju i Beč no po povratku počinje polako gubiti volju. Što više godina prolazi u osamljenosti i sve većoj izolaciji to Dragojla više kopni. Nekada nemiran i vatren duh postaje samo slovo na papiru bilježnice njenog *Dnevnika*. Redovi frustrirani svojim manje vrijednim položajem osuđenim na život kućanice, žene i majke. Upravo ta borba, protiv jarma supružništva, preživljava do samog

kraja. Mogli bismo Dragojlu nazvati mučenicom, jedne partikularne vrste mučeništva koje je mazohističke naravi no sa jezgrom dubokog društvenog sadizma. Njene frustracije samom sobom proizlaze iz jedne općenitije frustracije onime izvana. Nemogućnost razvoja sebe, izuzev kao majke i supruge, jest uzrok njenog finalnog povlačenja u izolaciju, u sebe i svoj dnevnik. Tu nastaje djelo kroz koje Dragojla formira svoj identitet kao žene, ali i kao spisateljice, kao što sam navela u poglavlju *Žena i pisanje*. Njen dnevnik i njeno pisanje djeluju djelomično kao ispušni ventil, djelomično kao dijete, ali i kao prijatelj, nadomjestak uskraćenoj tjelesnoj i duševnoj ljubavi, i još mnogo toga, jer upravo svi identiteti Dragojle Jarnević se mogu naći unutar njenih zapisa. Sva kompleksnost njene, tada, napredne misli sažeta je u tim stranicama (Žigmunić, Nikolina; *Autorstvo i ženski identiteti u dnevničkim zapisima novije hrvatske književnosti* diplomski rad; str.20). Unatoč činjenici što Dragojlin feminizam ne možemo uistinu poistovjetiti filozofskim odredbama feminizma, on im je na tragu. Feminizam tvrdi da je položaj žene u mnogim situacijama ne samo različit nego i manje povoljan nego muškarčev, nadalje da je položaj žene i žensko iskustvo u većini situacija različito pa i manje povoljno od položaja muškarca u identičnim situacijama te da je položaj žena posljedica odnosa moći između muškarca i žene gdje je muškarčeva razina moći takva da žena postaje njegovo vlasništvo. Muškarci i žene, u feminističkom viđenju društva, zauzimaju različit društveni položaj, nejednako su postavljeni na ljestvici društva, a ta nejednakost proistječe iz društva, a ne iz bioloških razlika. Otkada je vijeka, postoji i ugnjetavanje žena te shodno postoji i feminizam, u nekom obliku. Bilo gdje i kada, u svijetu i vremenu, da su žene subordinirane čini se da su i uviđale svoj položaj te su protiv njega, u nekom obliku, protestirale. Dragojla Jarnević zasigurno nije Mary Woolstonecraft no i ona ima svoj način borbe protiv patrijarhata, a to je njeno pisanje. Dragojlin dnevnik prikazuje hipersenzibilnu žensku osobu koja se ne uklapa u društvo i nema prolaza u patrijarhalno

društvo (Žigmunić, Nikolina; *Autorstvo i ženski identitet u dnevničkim zapisima novije hrvatske književnosti* – diplomski rad; str.20).

Dragojla odbija bračni život i majčinstvo i time se izravno sukobljava s patrijarhalnim poretkom. Ona odbija takozvani 'spolni ugovor' koji, prema Carol Pateman, zahtjeva od nje da postane vlasništvo muškarca. Dragojla svjesno odabire život neudane i samostalne žene, a taj izbor je, krajem 19. stoljeća, bio iznimno subverzivan i radikaln te ju dovodi u jedan vrlo nepovoljan društveni položaj. Društvo ju zbog njenih odabira često karakterizira 'muškaračom' i neprirodnom ženom jer ne ispunjava svoju prirodnu i Bogom danu svrhu da rađa djecu svome mužu te ih odgaja i brine za kuću i ognjište. Smatram da za ispunjene uvjete feminizma zaista ne bismo trebali tražiti dalje. Unatoč tomu što ju radikalnost njenih izbora nije nimalo smekšala kad je u pitanju bio ženski spol, čak štoviše, bila je vrlo oštrog stava naspram žena svog vremena, ona je i dalje prva hrvatska profesionalna književnica, hrvatska Virginia Woolf. Na tragu ove usporedbe možemo donekle i objasniti Dragojlin stav prema ženama jer i sama Woolf kaže : „*Žene su stroge prema ženama. Žene ne vole žene.*“ (Dujčić, Lidija; *Tajni život prve dame ilirizma*; str.3). No da ujedno shvatimo jednu stvar, Dragojla jest bila protivnica emancipacije, ali emancipacije pomodnosti, a bez obrazovanja. Na više mjesta u svom dnevniku navodi značaj obrazovanja za žene temeljeći svoj sud na vlastitom iskustvu i samo-izobrazbi. Dragojla ne oklijeva emancipiranu ženu nazvati sablašću, no ujedno je i sama u sukobu sa svojim identitetom osviještene žene i nametnutim patrijarhalnim identitetom žene.

Sve ključne točke oblikovanja ženskog identiteta u devetnaestom stoljeću prisutne su u *Dnevniku* Dragojle Jarnević. Cijela paleta osjećaja, od potrebe za određenjem sebe do ograničenja i nazadnosti pripadanja socijalnoj klasi, prisutna je u njenim zapisima. Ona otvoreno progovara o cijelom nizu tema poput tijela, ljubavi, srama, bolesti, smrti, čežnje, flerta, udaje, odgoja, i sl. Dragojla živi životom razapetim između celibatne učiteljice te

skandalozne žene što čini dva pola između kojih Dragojla nikako da pronade svoju harmoniju i mir (Zlata Violić, Andrea; *Predfeminizam, feminizam i postfeminizam u hrvatskoj književnosti*; str.4).

Dragojlin feminizam očituje se u njenom pisanju koje je samo po sebi direktna borba protiv opresije. Ženama njenog doba nije bilo dozvoljeno pisati. Vrijedila su nepisana pravila unutar društva o tome što žena može, a što žena ne može. Dragojla se usudila kročiti tamo gdje joj je bilo zabranjeno, a nije čak ni napravila samo jedan korak već je odmah učinila i drugi te odbila brak i majčinstvo. Ova tvrdnja ne nosi pod-tvrdnju da su jedino žene koje odbijaju brak i majčinstvo feministice, no za Dragojlino vrijeme moramo priznati krucijalnu važnost takvom postupku. Njen *Dnevnik* revolucionarno govori o stvarnoj ženi devetnaestoga stoljeća sa svim vrlinama i manama duše i tijela te ju to čini autoricom jednog od prvih pravih ženskih tekstova u Hrvatskoj.

Feminizam Dragojle Jarnević jest razlomljen, poput njenih identiteta, no nepobitan i postojan jer se ona nastoji obrazovati koliko joj mogućnosti dopuštaju te se uspinje vremenom, prema poziciji osviještenog ženskog subjekta koji osjeća i 'probavlja' svu tragediju ženskog položaja kojeg određuju muškarci. Ona jest frustrirana, no njena frustracija proizlazi iz nemogućnosti samo-autorizacije, prava na učenje, znanje i obrazovanje, a ne ekskluzivno iz činjenice što je usidjelica. Catherine MacKinnon navodi u svom tekstu jedan citat koji kaže da „svakoj žena treba dobra jebačina“ (MacKinnon, Catherine; *Sexuality, pornography and method: Pleasure under patriarchy*; str. 333.) i, na prvi pogled, može izgledati kao da to točno opisuje neispunjeni život Dragojle Jarnević no, kao što sam rekla na početku ovoga rada, potrebno je zagrebat i ispod površine kako bismo uvidjeli klice feminizma ispod zemlje suza, očaja i frustracije kojima je *Dnevnik* Jarnevićeve natopljen.

ZAKLJUČAK

„Moje geslo je neokrinkana istina u svakom položaju života...“

(Lukšić, Irena; *Dnevnik Dragojla Jarnević*; str.7)

Ako Virginu Woolf nazivamo roditeljicom ili majkom europske ženske književnosti, Dragojla Jarnević tu ulogu zasigurno igra u povijesti hrvatske književnosti. Ona je bila autorica prvog ženskog dnevnika u Hrvatskoj u kojem se i vodila geslom koje sam citirala, što je za jednu ženu u to vrijeme, sredinom devetnaestog stoljeća, bilo zaista napredno i neuobičajeno.

Žena je imala svoje mjesto i svoju ulogu, sve izvan toga odskače i pravi pomutnju u društvu. Dragojla je bila društvena pomutnja. Žena koja odbija 'okove' patrijarhalnog braka, koja se bavi izrazito muškom profesijom te vrlo otvoreno, putem svojeg dnevnika, iznosi najintimnije detalje o sebi. No ta izrazita društvena nepripadnost i nesituiranost uzrokovane su od strane Dragojle same. Svjesno je prelazila 'granice socijalno dopustivog' te, na svoj način, postulate na kojima je ležalo društvo njenog vremena, moral, čast i brak.

Smatram da bismo, nakon svog materijala pruženog u ovom radu, bili zaista nepravedni kada bismo Dragojlu izopćili iz kruga značaja unutar feminizma kao filozofske discipline te filozofije općenito. Ona jest sirova u svojim osvrtima na društvo te uz to, stereotipna književnica sentimentalne književnosti devetnaestoga stoljeća, no za njene ideje se žene diljem svijeta bore još i danas.

Tijekom čitanja njenog Dnevnika vidimo osobni i književni razvoj Dragojle Jarnević kojim ona napušta društveno prihvaćene norme i kako se izolira od društva zbog neshvaćenosti. Izolacija za Dragojlu i jest jedino moguće rješenje jer se unutar nje stvara prostor posvemašnje slobode, prostor pisanja. Ona se povlači u svoj dnevnik koji kao subjekt

razvija kult rada kojim ona postaje svjesna važnosti novca i materijalne neovisnosti za ženu njenog doba koja je patrijarhalno i materijalno potlačena. Dragojla svjesno odabire položaj samostalne i neudane žene koja živi od rada svojih ruku. Lik i djelo Dragojle Jarenić te njeno pisanje, njen dnevnik i kratke priče, daje veliki doprinos razvitku feminizma u Hrvatskoj. Ona zasigurno nije velika filozofkinja no nije ni potrebno da jest, s obzirom da ona svojim životom i životnim izborima, tako reći, živi feminizam. Ta riječ sama po sebi, feminizam, u našoj kulturi ima izuzetno negativno značenje. Uz feminizam se, gotovo u svakoj situaciji izuzev akademskoj raspravi, vežu predrasude i stereotipi koji u velikoj mjeri proizlaze iz neznanja. To jest istina danas, u modernome dobu, ali Dragojla jest ta predrasuda koju svijet i dan danas generalizira. Ideje koje ona živi su temelji post-feminizma. Ona u svojim dnevničkim zapisima pomiče granice svoga pisanja, pokušavajući sama kroz vlastiti tekst, pronaći i usavršiti svoj osobni, ženski identitet. Dragojla se protivi društvenim ograničenjima koja su joj nametnuta te živi po svojim pravilima što je samo po sebi ideja koja se tek tada počela razvijati među ženama diljem svijeta. Dragojla je živjela nešto o čemu se još uvijek pišu akademski radovi te nešto što za mnogo ljudi u svijetu još uvijek nije 'istina', ženska jednakost. Dragojla ima iznimnu filozofsku važnost jer njen lik i djelo možemo koristiti kao svojevrsni primjer primijenjenog feminizma u ograničenjima vremena i društva. Svojim riječima, životom i djelima ona je borac za prava žena što ju je, ironično, i učinilo usidjelicom i frustriranom.

6. POPIS LITERATURE:

LITERATURA:

- AUTORSTVO I ŽENSKI IDENTITET U DNEVNIČKIM ZAPISIMA NOVIJE HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI; Nikolina Žigmunić; Diplomski rad; Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za kroatistiku, Katedra za noviju književnost; Zagreb, 20.rujna 2013.
- Dragojla Jarnević DNEVNIK; priredila Irena Lukšić; 2000., Matica Hrvatska Karlovac
- FEMINIST FICTION, FEMINIST FROM; Gayle Green; *Frontiers: A Journal of Women Studies, Vol. 11, No. 2/3, Spirituality, Values and Ethics (1990), pp. 82-88;* University of Nebraska Press
- FEMINIST WRITING AND THE HISTORY OF THE NOVEL; Nancy K. Miller; *NOVEL: A Forum on Fiction, Vol. 21, No. 2/3, Why the Novel Matters: A Postmodern Perplex Conference Issue (Winter – Spring, 1988), pp. 310- 321;* Duke University Press
- MOJA POVIJEST ŽENA; Michelle Perrot; Ibis Grafika, Zagreb; 2009.
- PRAZNINA KOJA TO NIJE ILI PARADOKSALNO PISMO MARGUERITE DURAS, Žena i društvo – Kultiviranje dijaloga : Zbornik radova; Ingrid Šafranek; Sociološko društvo, Zagreb; 1987.
- SELECTED WORKS OF VIRGINIA WOOLF; Wordsworth Editions Limited; 2005.

- SUFFERING AND DAMAGE IN CATHOLIC SEXUALITY; Michael S. Patton;
Journal of Religion and Health, Vol. 27, No. 2 (Summer, 1988), pp. 129-142;
Springer
- SEXUALITY, PORNOGRAPHY AND METHOD: 'PLEASURE UNDER
PATRIARCHY'; Catherine A. MacKinnon; *Ethics; Vol.99, No. 2 (Jan., 1989), pp.*
314-346; The University of Chicago Press
- THE CREATION OF FEMINIST CONSCIOUSNESS – From the Middle Ages to
Eighteen-seventy; Gerda Lerner; Oxford University Press, Oxford, New York;
1993.
- THINKING GENDER WITH SEXUALITY IN 1790s' FEMINIST THOUGHT;
Katherine Binhammer; *Feminist Studies, Vol 28, No. 3 (Autumn, 2002), pp. 667-*
690; Feminist Studies, Inc.
- WOMEN'S WRITING AND FEMINIST STRATEGY; Carla Kaplan; *American*
Literary History, Vol 2, No. 2 (Summer, 1990), pp. 339-357; Oxford University
Press
- ŽENE ZMIJE Rodna dekonstrukcija; Jasenka Kodrnja; Institut za društvena
istraživanja, Zagreb; 2008.

INTERNET STRANICE:

- DRAGOJLA JARNEVIĆ U RALJAMA VREMENA – *bilješka uz čitanje*
Dnevnika Dragojle Jarnević; Kristina Pešić,
<http://www.matica.hr/kolo/286/Dragojla%20Jarnevi%C4%87%20u%20raljama%20vremena/>

- ODRAZ PREPORODNIH IDEJA U DNEVNIKU DRAGOJLE JARNEVIĆ
NAKON 1848. GODINE; Eldi Grubišić Pulišelić;
<http://www.matica.hr/kolo/306/Odraz%20preporodnih%20ideja%20u%20Dnevniku%20Dragojle%20Jarnevi%C4%87%20nakon%201848.%20godine/>
- PROSTORI SUVREMENE ŽENSKE PROZE; Helena Sablić Tomić;
<http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1904&naslov=prostori-suvremene-zenske-proze>
- PREDFEMINIZAM, FEMINIZAM I POSTFEMINIZAM U HRVATSKOJ
KNJIŽEVNOSTI; Andrea Zlatar Violić;
<http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=54&naslov=predfeminizam-feminizam-i-postfeminizam-u-hrvatskoj-knjizevnosti>

IZVORI:

- FEMINIST FICTIONS AND FEMINIST THEORIES OF NARRATIVE;
Margaret Homans; *Narrative, Vol. 2, No. 1, (Jan, 1994), pp. 3-16*; Ohio State University
- MEN'S READING, WOMEN'S WRITING: GENDER AND THE RISE OF THE
NOVEL; Nancy K. Miller; *Yale French Studies: No. 75, The Politics of Tradition: Placing Women in French Literature, (1988), pp. 40-55*; Yale University Press
- PORODNI PEČAT: Mitsko konstituiranje glavnog ženskog lika u pričama
Dragojle Jarnević i Vesne Bige; Kornelija Kuvač – Levačić; Izvorni znanstveni
rad; Odjel za kroatistiku i slavistiku – Sveučilište u Zadru; „Umjetnost i riječi“ LV
(2011), 1-2, Zagreb, siječanj – lipanj

- MARY WOLLSTONECRAFT O ODGOJU ŽENA KAO DIO DOPRINOSA FEMINISTIČKIH SHVAĆANJA FILOZOFIJI ODGOJA; Milena Radovan Burja; Izvorni znanstveni rad; Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja – Sveučilište u Zadru;
- SHAME AND GENDER; Gideon M. Kressel; *Anthropological Quarterly*, Vol. 65, No. 1, (Jan., 1992), pp. 34-46; The George Washington University Institute for Ethnographic Research

7. SAŽETAK

Cilj je ovog rada istražiti lik i djelo jedne od najvećih književnica te boraca za prava žena u hrvatskoj povijesti. Rastvoriti ćemo život Dragojle poput glavice luka, u slojevima, te pokušati dobiti uvid u njeno razmišljanje, osjećaje i pisanje. Unutar samog istraživanja pokušati ću opovrgnuti tvrdnju da je Dragojla Jarnević ništa više od frustrirane usidjelice koja je gubila vrijeme pišući 'srcedrapateljne' i patetične romane i pripovijetke te da je takav i njezin dnevnik. Dragojla Jarnević predstavlja prvi tračak feminističke misli u Hrvatskoj te ju kao takvom smatraju odgojiteljicom feminizma u Hrvata.

Njezin dnevnik je sam po sebi nešto sasvim novo na literarnoj sceni osamnaestog stoljeća a još k tome činjenica da je proizašao iz ženskog pisma, čini ovo književno djelo nečim sasvim posebnim a dosada, nažalost, neistraženim.

Pokušati ćemo, nakon toliko godina, kroz njene zapise zaviriti u Dragojlinu seksualnost te njena razmišljanja o slobodi, seksualnosti, religiji, radu te ženskim pravima. Na kraju rada, nadam se da ću uspjeti prikazati koliko slojeva posjeduje osoba Dragojle Jarnević i u kojoj mjeri se njena razmišljanja mogu iskoristiti u modernom promišljanju feminističkih struja. Dragojla je bila velikanka hrvatske književnosti ali i hrvatske misli ujedno. Nažalost niti jedno niti drugo joj, za njenog vremena, nije priznato kao vrhunski rad.

Ključne riječi: žena, feminizam, feministkinja, patrijarhat, pisanje, frustracija, inferiornostm podčinjavanje

